

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра історії України та археології

**Історія України нового часу: методичні рекомендації
до семінарських занять з нормативного освітнього компонента
підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта предметної
спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
ОПП Середня освіта. Історія та громадянська освіта**

Луцьк – 2025

УДК 94(477)«18/20» (072) : 378.14

ББК 63.3(4УКР)5 я73

К38

Історія України нового часу: методичні рекомендації до семінарських занять з нормативного освітнього компонента» підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) ОПП Середня освіта. Історія та громадянська освіта. [уклад.] Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк, 2025. 114 с.

Розробники:

Кінд-Войтюк Наталія Василівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки **Рудянин І. П.**

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії та методик викладання шкільних предметів Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти **Муляр О. П.**

доктор історичних наук, професор кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки **Шваб А. Г.**

Методичні рекомендації до семінарських занять з «Історія України нового часу» затверджено на засіданні кафедри історії України та археології, протокол № 4 від 18 листопада 2025 року.

ЗМІСТ

1 ПЕРЕДМОВА.....	4
2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
3 ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА.....	12
4 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	
ДО ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	14
5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	49
6. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ.....	51
7. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ	
НАВЧАННЯ.....	56
8 СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ	
ЗАНЯТЬ.....	60
9 ГЛОСАРІЙ.....	63
10 ХРОНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК , ІСТОРИЧНІ ОСОБИ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ПО	
ТЕМАХ.....	72

ПЕРЕДМОВА

Історична свідомість є наріжним каменем національної ідентичності. Прагнення українського народу до глибокого та неупередженого пізнання власного минулого, особливо в його складних та переломних моментах, ніколи не було таким актуальним, як сьогодні. Сучасний етап розвитку держави вимагає від інтелектуальної еліти не лише професійних знань, але й чіткого розуміння історичних процесів, які сформували сучасну Україну.

Національна доктрина освіти визнає історію як фундаментальний елемент, що забезпечує формування гармонійної, творчої особистості, здатної критично мислити та приймати виважені рішення. Саме гуманітарні дисципліни, серед яких історія займає центральне місце, виховують відповідальність, патріотизм та усвідомлене ставлення до майбутнього. Це завдання стоїть перед усіма освітніми закладами України, зокрема і перед Волинським національним університетом імені Лесі Українки.

Ігнорування минулого або поверхове його сприйняття створює ризики для суспільства, унеможливаючи ефективне прогнозування та стратегічне планування. Без глибокого аналізу причинно-наслідкових зв'язків між соціальними групами, політичними акторами та державними інституціями, без розуміння джерел конфліктів та симпатій, неможливо раціонально будувати сучасність та уникати історичних помилок.

Дисципліна «Історія України нового часу» забезпечує здобувачів освіти необхідним інструментарієм для:

- Виявлення ключових тенденцій розвитку українського суспільства у визначений період.
- Аналізу впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників на долю нації.
- Здобуття здатності моделювати та оцінювати різні історичні сценарії.

Саме для поглиблення цих навичок, стимулювання активної дискусії та забезпечення якісної самостійної роботи здобувачів освіти підготовлено дані методичні рекомендації.

Освітній компонент «Історія України нового часу» належить до нормативних навчальних дисциплін освітньо-професійної програми «Середня освіта. Історія та громадянська освіта» підготовки бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта).

Предметом вивчення у IV семестрі є дослідження ключових подій, процесів і явищ, що характеризували розвиток Наддніпрянської та Західної України в кінці XVIII – на початку XX ст., а метою – формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про найважливіші питання історії Наддніпрянської і Західної України зазначеного періоду, звернувши увагу на зародження нових явищ в економічному житті українських земель, процес формування української ментальності, національних рухів, тенденції формування надбань української культури.

Програма ОК складається з двох модулів: 1. Імперська доба в історії України. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.; 2. Україна у другій половині XIX – на поч. XX ст. Імперська доба в історії України. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій в першій половині XIX ст. У першому модулі здійснюється глибокий аналіз імперської доби в історії України, яка охоплює період кінця XVIII – першої половини XIX ст. Розглядаються процеси політичного та економічного розвитку українських земель під владою Російської та Австрійської імперій. Особлива увага приділяється вивченню соціально-економічних змін, початку національного відродження та формуванню перших опозиційних рухів. Важливим аспектом є також аналіз культурного розвитку українських земель та методології викладання відповідних тем у ЗЗСО.

У другому модулі зосереджено увагу на процесах, що відбувалися в Наддніпрянській та Західній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Аналізуються ключові питання: аграрна політика, русифікація, розвиток українських політичних партій і національних рухів. Окремо розглядаються тенденції культурного розвитку як на підвладних Російській імперії територіях, так і на Західній Україні у складі Австро-Угорщини. На основі конкретних прикладів досліджується взаємозв'язок політичних та культурних процесів із формуванням української ідентичності.

Освітній компонент забезпечує цілісне бачення історії України нового часу, з акцентом на зв'язок між політичними, економічними та культурними явищами в умовах імперського впливу.

В результаті вивчення ОК здобувачі вищої освіти зможуть оволодіти відповідним термінологічним апаратом, вироблятимуть вміння аргументувати свої погляди, вести дискусію, виступати з повідомленнями і рефератами, кваліфіковано ставити запитання, оволодіватимуть навичками самостійної роботи.

3. Мета і завдання освітнього компонента.

Мета курсу – засвоєння здобувачами освіти фактографії, різних наукових трактувань та вироблення ґрунтовної власної точки зору з приводу класичної та сучасної історіографії наукової проблематики з української історії середини XVII – XVIII ст. у сфері політики, економіки, соціуму та культури, розвиток мотивації студентів до професійного вдосконалення в напрямі самостійного опрацювання нових історичних досліджень; стимулювання студентів до самостійного наукового пошуку; розвиток практичних вмінь і навичок формулювання та розв’язання наукових проблем з окресленого періоду; поглиблено вивчити найважливіші питання історії Наддніпрянської і Західної України кінця XVIII – початку XX ст., звернувши увагу на зародження нових явищ в економічному житті українських земель, процес формування української ментальності, національних рухів, тенденції формування надбань української культури.

Завдання вивчення ОК полягає в тому, щоб студенти оволоділи фактологічним матеріалом, на основі якого могли б розібратися у складних багатогранних процесах, що відбувалися в політичному, економічному і культурному житті Наддніпрянської і Західної України кінця XVIII – початку XX ст.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма навчання. IV семестр

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	Форма роботи і контролю кількість балів
Змістовий модуль 3. Імперська доба в історії України. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.						
Тема 1. XIX ст.: доба модернізації та національного відродження в Європі. «Українське XIX століття».	3			1		
Тема 2. Західноукраїнські землі під владою Австрійської монархії (кінець XVIII – 40 р. XIX ст.).	7			1	1	Р, Д/3
Тема 3. Українські землі під владою Російської імперії на межі	6			1	1	Р, Д/3

XVIII-XIX ст.						
Тема 4 Українські землі в системі міжнародних відносин. Українське козацтво після ліквідації Запорозької Січі.	5			1	1	
Тема 5. Соціально-економічний розвиток.	3					Р, Д /З
Тема 6. Початок українського національного відродження.	3			1		
Тема 7. Товариство галицьких греко-католицьких священників.	3			1		Р, Д /З
Тема 8 Масонство в Україні. Методика вивчення теми в ЗЗСО.	3			1		Р, Д /З
Тема 9 Декабристи та Україна.	3					Р, Д /З
Тема 10. Польське повстання 1830–1831 рр. і його наслідки для України.	3			1		
Тема 11. «Руська трійця».	3			1		Р, Д /З
Тема 12. Утворення та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.	3			1		Р, Д /З
Тема 13. Європейська революція 1848–1849 рр. в західноукраїнських землях.	3			1		
Тема 14. Волинь наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	4			1		Р, Д /З
Тема 15. Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.	7			1	1	Р, Д /З
Самостійна робота (ІНДЗ)						5
Модульна контрольна робота №1						15
Семінари						30
Разом за змістовим модулем 1	55			1	4	50
	8	0	3			
Змістовий модуль 4. Україна у другій половині XIX - на поч. XX ст.						
Тема 16. Українське питання у контексті міжнародних відносин. Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. на українських землях						
Тема 17. Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848). Кооперативний рух. Трудова еміграція.					1 /3	Р, Д, ДБ
Тема 18. Ліквідація кріпацтва та реформи 1860-х –1870-х років.				1		Р, Д, Т /З

Тема 19. Особливості модернізації промисловості і сільського господарства українських земель у складі Російської імперії.				1	1	
Тема 20. Громадівський рух 1860-х – 1890-х рр. Київська громада. Хлопомани.				1		Р, Д, Т/З
Тема 21. Польське повстання 1863-1864 рр. та його наслідки для України.						Р, Д /З
Тема 22. Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях другої половини ХІХ ст.				1		
Тема 23. Культурно-освітнє товариство «Просвіта».				1		Р, Д, ДС /З
Тема 24. Валусівський циркуляр і Емський указ.						
Тема 25. Наукове товариство імені Шевченка.				1		Р, Д /З
Тема 26. Польський, єврейський та кримськотатарський рухи в Україні. І.Гаспринський.				1		Р, Д, ДС /З
Тема 27. Народовська політика «нової ери». Розгортання руху народівців у 1880-х – 1890-х роках в Галичині, Закарпатті та Буковині.				1		
Тема 28. Українські промисловці – меценати.						Р, Д ДС /З
Тема 29. Політизація українського національного руху. Створення політичних партій.				1		
Тема 30. Події революції 1905-1907 рр в Наддніпрянській Україні та розгортання національно-культурних процесів. Методика вивчення теми в ЗЗСО.				1		
Тема 30. Волинь у другій половині ХІХ - поч. ХХ ст.				1		Р, Д /З
Тема 31. Українське представництво в російській Державній Думі та австрійських парламентських установах – Галицькому сеймі і Державній раді.						
Тема 32. Український національний рух і його опоненти в умовах				1		Р, Д, ДС /З

пореволюційної (столипінської) реакції 1907–1914 рр. Товариство українських поступовців.						
Тема 33. Культура та повсякденне життя України (друга пол. XIX - поч. XX ст.). Методика викладання проблеми в ЗЗСО.					1	Р, Д, Т/3
Модульна контрольна робота №2						15
Семінари						30
Самостійна робота (ІНДЗ)						5
Разом за змістовим модулем 2	7	0	0	3	4	50
Модульна контрольна робота						30
Семінари						60
ІНДЗ						10
Усього годин	12	8	0	6	8	100

Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Р – розповідь, Д – доповідь, ПКР – підсумкова контрольна робота, Е – есе, Б – бесіда, Т – тести.

Заочна форма навчання IV семестр

Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	сього	у тому числі				
		лек.	Прак. (Семін.)	Гам.	Сам. роб.	Форма контролю / Бали
Змістовий модуль 1. Імперська доба в історії України. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.						
Тема 1. XIX ст.: доба модернізації та національного відродження в Європі. «Українське XIX століття».				3		
Тема 2. Західноукраїнські землі під владою Австрійської монархії (кінець XVIII – 40 р. XIX ст.).				3		
Тема 3. Українські землі під владою Російської імперії на межі XVIII-XIX ст.				3		
Тема 4 Українські землі в системі міжнародних відносин. Українське козацтво після ліквідації Запорозької Січі.				3		
Тема 5. Соціально-економічний розвиток.				2		
Тема 6. Початок українського національного відродження.				3		

Тема 7. Товариство галицьких греко-католицьких священиків.				2		
Тема 8 Масонство в Україні.				3		
Тема 9 Декабристи та Україна.				3		
Тема 10. Польське повстання 1830–1831 рр. і його наслідки для України.				3		
Тема 11. «Руська трійця».				2		Р, Д /15
Тема 12. Утворення та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.				2		Р, Д /15
Тема 13. Європейська революція 1848–1849 рр. в західноукраїнських землях.				3		
Тема 14. Волинь наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.				2		
Тема 15. Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.				3		
Модульна контрольна робота №1						15
Семінари						30
Самостійна робота						5
Разом за змістовим модулем 1	1			40		50
Змістовий модуль 2. Україна у другій половині XIX - на поч. XX ст.						
Тема 16. Українське питання у контексті міжнародних відносин. Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. на українських землях				3		
Тема 17. Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848). Кооперативний рух. Трудова еміграція.				2		
Тема 18. Ліквідація кріпацтва та реформи 1860-х –1870-х років.		2		2		
Тема 19. Особливості модернізації промисловості і сільського господарства українських земель у складі Російської імперії.				2		
Тема 20. Громадівський рух 1860-х – 1890-х рр. Київська громада. Хлопомани.				2		Р, Д , Т/15
Тема 21. Польське повстання 1863–1864 рр. та його наслідки для України.				2		
Тема 22. Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях другої		2		2		

половини XIX ст.						
Тема 23. Культурно-освітнє товариство «Просвіта».				2		
Тема 24. Валуєвський циркуляр і Емський указ.				2		
Тема 25. Наукове товариство імені Шевченка				3		
Тема 26. Польський, єврейський та кримськотатарський рухи в Україні. І.Гаспринський.				2		
Тема 27. Народовська політика «нової ери». Розгортання руху народовців у 1880-х – 1890-х роках в Галичині, Закарпатті та Буковині.				3		
Тема 28. Українські промисловці – меценати.				2		Р, Д ДС
Тема 29. Політизація українського національного руху. Створення політичних партій.				3		/15
Тема 30. Події революції 1905–1907 рр в Наддніпрянській Україні та розгортання національно-культурних процесів				2		
Тема 30. Волинь у другій половині XIX - поч. XX ст.				3		
Тема 31. Українське представництво в російській Державній Думі та австрійських парламентських установах – Галицькому сеймі і Державній раді.				3		
Тема 32. Український національний рух і його опоненти в умовах пореволюційної (столипінської) реакції 1907–1914 рр. Товариство українських поступовців.				3		
Тема 33. Культура та повсякденне життя України (друга пол. XIX - поч. XX ст.). Методика викладання проблеми в ЗЗСО.				2		Р, Д, Т/15
Тема 34. Історія України нового часу (наприкінці XVIII – на поч. XIX ст.) у шкільному курсі історії						
Модульна контрольна робота №2						15
Семінари						30
Самостійна робота						5
Разом за змістовим модулем 2				4		50
	4			2		
Модульна контрольна робота						30
Семінари						60
ІНДЗ						10

Усього годин	05			2	8	100
--------------	----	--	--	---	---	-----

3. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна /освітньо-наукова/освітньо-творча програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка Спеціальність: 014 Середня освіта Предметна спеціальність: 014.03	Нормативна Рік навчання другий
Кількість годин/кредитів 240/8	Середня освіта (Історія та громадянська освіта) освітньо-професійної програми Середня освіта. Історія та громадянська освіта	Семестр третій /четвертий Лекції 34/38 год. Практичні (семінарські) 30/40 год.
ІНДЗ: є/є	Освітній ступінь: бакалавр	Самостійна робота 26/26 год. Консультації 8/8 год. Форма контролю: екзамен/екзамен
Мова навчання українська		

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна /освітньо-наукова/освітньо-творча програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Заочна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка Спеціальність 014 Середня освіта Предметна спеціальність: 014.03	Нормативна Рік навчання другий
Кількість годин/кредитів 120/4	Середня освіта (Історія та громадянська освіта) освітньо-професійної програми Середня освіта. Історія та громадянська освіта	Семестр третій/четвертий Лекції 6/8 год. Практичні (семінарські) 6/8 год.
ІНДЗ: немає/є	Освітній ступінь: бакалавр	Самостійна робота 80/82 год. Консультації 7/14 год. Форма контролю: екзамен/екзамен

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Однією з важливих складових опанування студентами дисципліни є семінарське заняття - самостійна підготовка студентом матеріалу заданої теми. Семінарське заняття має завданням активізувати наукову й пізнавальну діяльність студентів, спонукати їх до опрацювання джерел та літератури із визначеної теми, в усній формі висловлювати власні міркування і висновки самостійно формулювані на основі опрацьованого матеріалу, оволодіння студентами навиків ведення наукової дискусії в ході обговорення питань теми семінарського заняття.

Однією з іманентних складових ефективного засвоєння студентами навчальної дисципліни є семінарське заняття, яке функціонує як простір для автономної пізнавальної та дослідницької діяльності. Метою цього формату є активізація когнітивних і наукових компетенцій здобувачів освіти, спонукання їх до критичного опрацювання першоджерел та наукової літератури, а також формування навичок вербалізації власних науково обґрунтованих суджень і висновків, самостійно синтезованих на основі аналітичної роботи. Семінар сприяє опануванню методик ведення наукової дискусії та аргументованого відстоювання позиції під час обговорення тематичних питань. Для забезпечення успішності підготовки студенту необхідно раціонально організувати свій робочий процес.

На початковому етапі доцільно здійснити ревізію конспекту лекцій з попередніх чи суміжних тем для концептуалізації передумов і генезису історичних подій чи явищ, що є предметом вивчення. Слід детально проаналізувати план заняття, ознайомитися з анотованим переліком рекомендованих джерел і літератури або здійснити самостійний бібліографічний пошук релевантних наукових публікацій.

Зокрема, у курсі історії нового часу рекомендовано використовувати спеціалізовані монографічні праці та навчальні посібники, хоча викладачем, як правило, пропонується конкретизований перелік до кожної окремої теми. У процесі опрацювання історіографічного матеріалу (монографій, наукових статей, тез конференцій) критично важливо враховувати плюралізм теоретико-методологічних підходів різних наукових напрямків, шкіл, а також концептуальні відмінності у поглядах дослідників на висвітлення конкретної проблематики.

Це вимагає ознайомлення з новітніми науковими концепціями та гіпотезами з метою формулювання власного бачення вирішення проблеми та аргументованого відстоювання своєї наукової позиції під час доповіді. Для оптимізації запам'ятовування та систематизації матеріалу, що вивчається, рекомендується конспектування ключових положень, аргументів, емпіричних фактів та сюжетів. Доцільно також виділяти на полях або в кінці конспекту додаткову інформацію, тлумачення специфічної термінології та хронологічні дані. Записи

повинні бути чіткими та структурованими.

Для виступу на семінарі варто підготувати розгорнутий план або тези доповіді. У процесі презентації студент має продемонструвати не лише знання конкретного питання, але й загальну ерудицію, володіння історичними джерелами та картографічним матеріалом, а також висловити власне бачення предмету обговорення. Виступ повинен бути науково обґрунтованим, логічним і завершеним, містити синтезуючі висновки. Особливістю семінару є його діалогічний формат, що передбачає активну участь кожного студента в обговоренні.

Тому під час підготовки варто сформулювати дискусійні питання для колег. На семінарських заняттях практикується взаємне рецензування доповідей, що є складовою оцінювання. У разі виникнення будь-яких методологічних чи змістовних питань під час підготовки до семінарських занять з курсу «Історія України нового часу», студенти мають право звернутися за фаховою консультацією до викладача відповідної кафедри.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАР 1.

ТЕМА: ПРОМИСЛОВІСТЬ І ТОРГІВЛЯ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. (2 ГОД.)

Питання для обговорення:

1. Промисловий переворот у Наддніпрянській Україні: особливості та час початку.
2. Вотчинні та купецькі мануфактури: порівняльна характеристика.
3. Ремесло і кустарний промисел. Чумацький промисел та його занепад.
4. Розвиток торгівлі (ярмаркова та стаціонарна). Роль Одеси.
5. Формування буржуазії та пролетаріату.

Література

1. Гордуновський О.М. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини ХІХ ст. *Український історичний журнал*. 2000. № 1.
2. Дерев'янкін Т.І. Мануфактура на Україні в кінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. Київ, 1962.
3. Дерев'янкін Т. І. Про долю посесійної мануфактури в період промислового перевороту на Україні (Ряшківська суконна мануфактура). (ХVІІІ ст.). *Український історичний журнал*. 1962. № 6. С. 106-108.
4. Мельник Л.Г. Технічний переворот на Україні у ХІХ ст. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1972.
5. Сарбей В.Г. Перша виробничо-комерційна фірма в Україні: історія економіки і промисловості України ХVІІІ–ХІХ ст. *Історія України*. 1997. № 36.
6. Слабеев І.С. З історії первісного нагромадження капіталу на Україні... Київ : Наук. думка, 1964.

7. Чередниченко Д.А. Генеза промислового підприємництва в Наддніпрянській Україні кінця XVIII — першої половини XIX століття. *Наукові записки НаУКМА*. 2019. Т. 34. С. 67–75.
8. Король В.Ю. Розвиток ринкових відносин та інфраструктури транспорту в Південній Україні у першій половині XIX ст. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2021. Вип. 31. С. 75–84.
9. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торговопромислової статистики XIX ст.). Київ : Ін-т історії України НАН України, 1999. 282 с.
10. Рижева Н. О. Морське суднобудування в Україні (XIX – поч. XX ст.). Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. 2004. Вип. 17. С. 29–32.
11. Соціальна та економічна історія України: від середини XVII до початку XX ст.: навчальний посібник / Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, Н. Л. та ін.. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 166 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід чітко довести, що промисловий переворот в Україні лише зароджувався (з кінця 1840-х рр.), про що свідчить впровадження перших парових машин. Головним гальмом індустріалізації необхідно назвати кріпосне право.

У другому питанні треба дослідити різницю між вотчинними (поміщицькими) мануфактурами (засновані на кріпосній праці) та купецькими (засновані на вільнонайманій праці). Варто визначити, що вотчинні мануфактури переважали кількісно, але купецькі були прогресивнішими.

У третьому питанні потрібно охарактеризувати занепад цехової системи та зростання кустарного промислу. Слід пояснити роль чумацького промислу як важливого транспорту та причини його занепаду.

У четвертому питанні варто підкреслити домінування ярмаркової торгівлі та її поступове витіснення стаціонарною торгівлею. Необхідно визначити Одесу як головний експортний порт імперії.

У п'ятому питанні слід з'ясувати особливості формування української буржуазії та робітничого класу, наголосивши на багатонаціональному складі раннього капіталу (росіяни, євреї, іноземці).

Семінар 2.

Тема: ЗАРОДЖЕННЯ ОПОЗИЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (4 год.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Діяльність масонських лож в Україні та поширення ліберальних ідей.
2. Декабристські товариства: порівняльний аналіз програм Північного та Південного товариств.

Заняття 2

3. Товариство об'єднаних слов'ян: радикалізм програми та його вплив.
4. Повстання Чернігівського полку.
5. Польський визвольний рух 1830–1831 рр. та його наслідки для Правобережжя.

Література

1. Баженов Л. Польський національно-визвольний рух 20-х років XIX ст. і декабристи України. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Київ : Інститут історії НАН України, 2001. Вип. III. С. 36–41.
2. Білокінь С. Масони й Україна. *Пам'ятки України.* 2002. № 2. С. 180—207.
3. Богданова Т. Висвітлення масонської проблеми у радянській історіографії. *Наукові праці.* Т. 26. Вип. 13. Історичні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. С. 131–137.
4. Гуменюк І. "Товариство з таємницями": 7 (не)мітів про масонство. *Локальна історія.* 2021. 17 вересня. <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tovaristvo-z-taiemnitsiami7-nemifiv-pro-masonstvo/>
5. Димчук А. В. Масонські ідеї та філософська антропологія в епоху модерну. *Наукове пізнання: методологія та технологія: науковий журнал.* 2017. № 2 (39). С. 47–52.
6. Єфремов С. Масонство на Україні. *Наше минуле.* 1918. №3. С. 8 – 15.
7. Казьмирчук Г.Д. Рух декабристів: дискусійні питання та спроби їх розв'язання. *Український історичний журнал.* 2005. № 6.
8. Кінд-Войтюк Н. В. Масонство в Україні у XVIII – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти. «Історія та археологія».* 2024. № 8(26). С. 1434-1448. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-1434-1448](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1434-1448)
9. Кінд-Войтюк Н. В. Українські землі в умовах імперських трансформацій: політика модернізації, суспільні зміни та національна мобілізація (кінець XVIII — початок XX ст.). *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Історія та археологія».* 2025. № 8(38) С. 833-845. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8\(38\)-833-845](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-833-845)
10. Конституції Андерсона, або Давні заповіді Вільного муляра. *«І» : незалеж. культурол. часопис.* Львів, 2009. № 54 : Вільні мулярі. Масони. С. 40–45.
11. Крижанівська О. Історія масонства в дисертаційних працях слухачів Київської духовної академії (кінець XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал.* 1997. № 1. С. 87–93.
12. Крижанівська О. Масонство в Україні в другій половині XVIII – XIX століття. *Історія в школах України.* 1997. № 1. С. 3 – 9.
13. Крижанівська О.О. Таємні організації в Україні. Масонський рух у XVIII – на початку XX ст. Київ, 1998. 248 с.
14. Крижанівська О. Історія масонства в дисертаційних працях слухачів Київської духовної академії. *Український історичний журнал.* 1997. № 1. С. 87-88.
15. Лахижа М. Маловідомі сторінки історії та культури Полтавщини. Полтава, 1997. Ч. I. 23 с.
16. Лисенко М. Декабристський рух на Україні. Київ : Держполітвидав УРСР, 1954.
17. Римаренко І. Короткий нарис з історії українського масонства. *Нова політика.* 1997. № 6. С. 35–36.
18. Савченко В. Історична хронологія розвитку вільномулярства в Україні / [голов. ред. Т. Возняк]. Одеса ; Львів : Незалеж. культурол. часопис І, 2015. 67 с.
19. Скрипнюк О. В. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку громадянського суспільства і правової держави в Україні. Київ : Либідь, 1995. 246 с.
20. Солдатенко В., Веденєєв Д. Українські масони в добу революції. *Історія України.* 2001. № 15. С. 1–3.

21. Ткаченко В. Вільні каменярі, або масони в Україні: чи допоможуть вони молодій незалежній державі. Україна. 1992. № 26. С. 8—9.
22. Томенко М. Таємниця українського масонства. *Молодь України*. 1992. 22 вересня. С. 3.
23. Филипович В.М. Декабристські традиції в українському політичному наративі XIX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. 2023. Вип. 32. С. 76—83.
24. Ходоровський М. Джерела до історії масонського руху в Україні. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 1999. Т. 4. С. 75—78.
25. Ходоровський М. Масонство і Україна (За матеріалами діяльності вільних мулярів XVIII ст.). Київ : Держ. ком. арх. України, 2004. 137 с.
26. Шевченко В.А. Польське повстання 1830–1831 рр. на Правобережній Україні: причини та наслідки. *Гілея*. 2020. Вип. 149. С. 138–142.
27. Яблунівська Т. Про роль масонства в суспільно-політичному житті України на початку XX ст. *Сторінки історії*. Вип. 9. Київ: НТУУ (КП), 1997. С. 34–40.
28. Яковенко А.В. Масонство як соціально-культурне явище в Україні кінця XVIII – початку XIX ст. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 89–103.
29. Яневський Д. Проект «Україна»: архітектори, виконроби, робочі». Київ : Фоліо, 2018. 304 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід розглянути масонство як перше організоване середовище для поширення ліберальних ідей та ідей автономізму серед дворянства. Варто навести приклади лож та їхній зв'язок із нащадками козацької старшини.

У другому питанні необхідно провести порівняльний аналіз програм Південного («Руська правда» – унітаризм) та Північного («Конституція» – федералізм) товариств. Головний висновок, який треба врахувати, – це ігнорування українського національного питання в обох програмах.

У третьому питанні потрібно звернути увагу на радикальність програми Товариства об'єднаних слов'ян (ідея слов'янської федеративної республіки) та його більшу соціальну спрямованість. Слід пояснити причини його злиття з Південним товариством.

У четвертому питанні слід висвітлити хід та причини поразки збройного виступу Чернігівського полку, вказавши на вузьку соціальну базу декабристів.

У п'ятому питанні треба проаналізувати цілі Польського повстання 1830–1831 рр. — відновлення Речі Посполитої у кордонах 1772 року. Слід пояснити наслідки: посилення «деполонізаційної» політики Миколи I, що парадоксально сприяло українському руху.

Семінар 3.

Тема: ПЕРШІ КРОКИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ КІНЦЯ XVIII-ПОЧАТКУ XIX ст. (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Передумови та характер початкового етапу національного відродження.
2. Роль нащадків козацької старшини (українського дворянства) як рушійної сили.

3. «Історія Русів» як політичний трактат-маніфест.
4. Діяльність Новгород-Сіверського гуртка та спроба створення Малоросійського товариства.
5. Створення нової української літературної мови.

Джерела

1. Історія Русів / пер. І. Драча, вступна ст. В. Шевчука. Київ : Рад. письменник, 1991.
2. Максимович М. „Київ явився градом великим...”: Вибрані українознавчі твори. Київ : Либідь, 1994.

Література

1. Борисова О. В. Українське національне відродження: від романтизму до модернізму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 48. С. 52–60.
2. Венгерська В. Інтелектуали в ХІХ ст.: феномен множинних лояльностей. *Інтелігенція і влада. Серія: Історія*. 2011. Вип. 21. С. 17–27.
3. Горобець В. М. Генеза ідей автономізму в українській суспільно-політичній думці кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. *Український історичний журнал*. 2021. № 2. С. 4–18.
4. Історія Русів / Пер. І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука. Київ : Рад. письменник, 1991. 318 с.
5. Когут З. *Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини 1760–1830*. Київ : Основи, 1996. 317 с.
6. Кравченко В. Провінційні пошуки колективної ідентичності: випадок у Слобідській Україні. *Імперські ідентичності в українській історії ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.* : колект. монографія / за ред. В. Ададунова і В. Склокіна. Львів : Вид-во УКУ, 2020. С. 115–168.
7. Лисенко М. До питання про Малоросійське товариство. *Український історичний журнал*. 1967. № 4. С. 66–75.
8. Мишанич Я. „Історія Русів”: історіографія, проблематика, поетика. Київ : Обереги, 1999.
9. Плохій С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій / авторизований пер. з англ. М. Климчука. Київ : Laurus, 2013. 440 с.
10. Пріцак О. Ще раз про союз Богдана Хмельницького з Туреччиною. *Український археографічний щорічник*. Київ, 1993. Вип. 2. С. 177–192.
11. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ століття). Київ : Вид. ПАРАПАН, 2002. 396 с.
12. Сарбей В. Етапи формування української національної самосвідомості. *Український історичний журнал*. 1993. № 7–8. С. 3–17.
13. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея ХVІІ–ХVІІІ століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1997. 368 с.
14. Терлюк І. *Українська державність: формування національної державно-правової традиції. Друга половина ХVІ – початок ХХ ст.* : монографія. Львів : ТзОВ “Галицька видавнича спілка”, 2022. 480 с.
15. Терлюк І. Я. Формування і розвиток у вітчизняній політико-правовій думці концепції України як Малоросії (до витоків російських імперських ідеологем). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Збірник наукових праць. № 782. Юридичні науки*. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. С. 141–146.

16. Шевчук В. Нерозгадані таємниці «Історії Русів». *Історія Русів* / Пер. І. Драча. Київ : Рад. письменник, 1991. С. 5–28.
17. Шевчук В. О. Муза Роксоланська: Українська література XVI-XVIII століть: У 2 кн. Кн. друга: Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ : Либідь, 728 с.
18. Яковенко Н. Гетьманська Україна під колесами просвітницьких ідеалів. *Сучасність*. 1997. № 9. С. 145–149.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід обґрунтувати, що перша фаза відродження мала культурно-лінгвістичний (фольклорно-етнографічний) характер, інспірований ідеями європейського Романтизму.

У другому питанні необхідно з'ясувати, що саме нащадки козацької старшини (інтегровані в російське дворянство) були першими носіями ідеї, прагнучи зберегти свою історичну пам'ять.

У третьому питанні треба проаналізувати «Історію Русів» як політичний трактат-маніфест, що обґрунтовує державотворчу традицію українського народу і критикує політику Росії.

У четвертому питанні варто проаналізувати автономістську мету Новгород-Сіверського гуртка та Малоросійського товариства (В. Лукашевич) — відновлення Гетьманщини в складі імперії.

У п'ятому питанні потрібно розкрити ключову роль І. Котляревського («Енеїда») у створенні нової української літературної мови, заснованої на народній полтавській говірці.

Семінар 4.

Тема: ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ В АВСТРИЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (20–40-ві роки XIX ст.) (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Соціально-політичне становище українців (русинів) у Галичині та роль греко-католицького духовенства.
2. «Руська трійця»: ідейні засади та культурно-просвітницька діяльність.
3. «Русалка Дністровая» (1837) та її значення для національного відродження.
4. Роль романтизму та панславізму в ідеології «Руської трійці».

Джерела

1. Головацький Я. Пам'ять Маркіяну Руслану Шашкевичу. *Вінок русинам на обжинки*. Ч. 1. Відень, 1846. С. 49–66.
2. Русалка Дністровая. Документи і матеріали. Київ, 1989.
3. Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори. Київ : Дніпро, 1982. 367 с.
4. Dalibor J. O upírach a vid'mach. *Casopis Ceskéno Museum*. 1840. Sv. 3. S. 232–261.
5. Wagilewicz D. J. Kronika ludu z demonologii slowiankiej. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (ЛНБ). Відділ рукописів*. Фонд І. Вагилевича. П. 15. Од. зб. 49. Арк. 1–63.

6. Wagilewicz J. Demonologia slowianska. *ЛНБ. Відділ рукописів. Фонд І. Вагилевича.* № 39. П. 9. Арк. 1–46.
7. Wagilewicz J. Zarysy do demonologii. *ЛНБ. Відділ рукописів. Фонд І. Вагилевича.* № 36. П. 8. Арк. 1–14.

Література

1. Бабінська М. Пам'ятник Шашкевичу в Золочеві. *Шашкевичіана.* 2000. Вип. 3/4. С. 321–323.
2. Возняк М. Історія української літератури : у 2 кн. Кн. 1. Львів : Світ, 1991. 694 с.
3. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів, 1924.
4. Герус-Тарнавецька І. «Азбука і абецаadlo». (Роль М. Шашкевича у формуванні українського правопису і літературної мови в Галичині). *Шашкевичіана.* Львів–Броди–Вінніпег : Просвіта, 1996. Вип. 1, 2. С. 212–219.
5. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880 рр.) упоряд. Ф. Стеблій. Львів, 2006.
6. Горинь В. Замість переднього слова. *Шашкевичіана.* Львів–Вінніпег, 2000. Вип. 3–4. С. 9–15.
7. Горинь В. «Руська трійця»: дороги і роздоріжжя. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. Вип. 16. С. 87–95.
8. Горинь В. Перепоховання Маркіяна Шашкевича. Львів, 2003. 92 с.
9. Дем'ян Г. Державницькі погляди Івана Вагилевича. *Шашкевичіана.* Львів–Броди–Вінніпег : Просвіта, 1996. Вип. 1, 2. С. 50–54.
10. Євшан М. Свято Маркіяна Шашкевича. *Критика. Літературознавство. Естетика.* Київ : Основи, 1998. С. 33–45.
11. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руська трійця». Київ : Наук. думка, 1990. 344 с.
12. Комаринець Т. І. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. Львів : Вища школа, 1983. 223 с.
13. Комаринець Т. І. «Русалка Дністровая» – видатна пам'ятка українського романтизму. *Шашкевичіана.* 2004. Вип. 5–6. С. 307.
14. Костюк С. Епоха «Руської Трійці» мовою графіки та фотографії. *Шашкевичіана.* 1996. Вип. 1/2. С. 166–169.
15. Костюк С. З історії створення портретів Маркіяна Шашкевича. *Шашкевичіана.* 1996. Вип. 1/2. С. 105–108.
16. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ, 1993.
17. Кудин І. «Руська трійця» в пам'яті народній. *Шашкевичіана.* 2000. Вип. 3/4. С. 601–603.
18. Маланюк Є. До Шевченкових роковин. Маланюк Є. *Книга спостережень. Проза.* Торонто : Вид-во «Гомін України», 1966. Т. II. С. 407–414.
19. Маркіян Шашкевич. Твори. Київ, 1973. С. 31–33.
20. Народні пісні у записях Маркіяна Шашкевича / упорядкування, вступ. ст. і прим. М. Й. Шалати. Київ, 1973. 112 с.
21. Нахлік О. Педагогічна діяльність М. Шашкевича і Я. Головацького. *Шашкевичіана.* Львів, 2000. Вип. 3–4. С. 108–115.
22. Петраш О. «Руська трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. 2-ге вид. Київ : Дніпро, 1986. 230 с.

23. Розумніш Я. Маркіян Шашкевич: таємниці міту. *Русалка Дністрова*. Вінніпег, 1987. С. 23.
24. «Руська трійця» : Документи і матеріали. Київ, 1989.
25. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України. Київ : Наук. думка, 1987. 338 с.
26. Салига Т. Україна одна! І Шашкевич творив для неї! *Літературна Україна*. 2011. 5 травня.
27. Семчишин М. Тисяча років української культури. Київ : Фенікс, 1993. 548 с.
28. Сидор О. Перед Святодухівським іконостасом. *Галицька брама*. 2000. № 6. С. 8–9.
29. Скринник М. Наративні практики української ідентичності: доба Романтизму. Львів : Каменярь, 2007. 367 с.
30. Стеблій Ф. «Русини» – забутий автограф М. Шашкевича. *Шашкевичіана: Нова серія*. Львів, 2004. Вип. 5–6. С. 558–571.
31. Стеблій Ф. І. «Руська трійця» в контексті національно-визвольного руху на Україні та міжслов'янських зв'язків. *Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів. Доповіді / X Міжнародний з'їзд славістів. Софія, вересень 1988 р.* Київ, 1988. С. 88–93.
32. Стеблій Ф. І. Початки українського національного руху в Галичині. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 1995. Вип. 2. С. 63–68.
33. Тарахан-Бережа З. Шлях до вічної оселі. *Святиня: Науково-історичний літопис Тарасової Гори*. Київ, 1998. С. 33–94.
34. Томак М., Лубківський Р. Актуальність М. Шашкевича сьогодні – не примітивно-декларативна, а політична. *День*. 2011. 25–26 березня.
35. Турій О. Головна Руська Рада. 1848–1857. *Протоколи засідань і книга кореспонденції* / за ред. О. Турія ; упоряд. У. Кришталович, І. Сварник. Львів, 2002. С. XXI–XXII.
36. Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич – український мовотворець. Львів, 2007. 134 с.
37. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції. Франко І. *Зібрання творів* : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 26. С. 74–93.
38. Шалата М. Й. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. Київ, 1969. С. 35–38.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід охарактеризувати українців як переважно селянський етнос. Треба підкреслити вирішальну роль греко-католицького духовенства як єдиного освіченого стану в регіоні.

У другому питанні необхідно проаналізувати діяльність «Руської трійці» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький) як основоположників ідеї народної мови в Галичині та їхній перехід від «язичія».

У третьому питанні варто детально проаналізувати «Русалку Дністровую» як програмний документ західноукраїнського відродження. Слід наголосити на її революційності (використання фонетичного правопису) та забороні австрійською цензурою.

У четвертому питанні потрібно з'ясувати, як європейські течії романтизму (пошук народної душі) та панславізму (ідея єдності слов'ян) вплинули на ідеологію гуртка.

Семінар 5.

Тема: КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО (4 год.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Передумови створення та склад Кирило-Мефодіївського товариства.
2. Програмні документи: «Статут Слов'янського братства» (ідея слов'янської федерації).

Заняття 2

3. «Закон Божий» (Книга буття українського народу) як ідеологічний маніфест.
4. Роль Тараса Шевченка у радикалізації поглядів братчиків.
5. Розгром товариства та його історичне значення.

Джерела

1. Кирило-Мефодіївське товариство: Зб. док. і матеріалів : у 3 т. Київ : Наук. думка, 1990.
2. Костомаров М.І. «Закон Божий» (Книга буття українського народу). Київ : Либідь, 1990.

Література

1. Козак С. Концепція слов'янської федерації у програмі Кирило-Мефодіївського братства. *Золоті ворота*. 1992. № 2.
2. Костенко А. Ю. Кирило-Мефодіївське товариство як ідеологічний фундамент українського державотворення. *Наукові записки НаУКМА*. 2024. Т. 37. С. 120–135.
3. Пасічна Ю.Г. Ідея панславізму в ідеології Кирило-Мефодіївського братства та її європейський контекст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2021. № 1 (32). С. 156–163.
4. Пінчук Ю. М.І. Костомаров. Київ : Наук. думка, 2022.
5. Рум'янцев В. Державно-правові аспекти програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства (до 160-річчя Кирило-Мефодіївського товариства) . *Вісник Академії правових наук України*. 2006 р. № 3(46). Харків.: Право, 2006. С. 66-74.
6. Сергієнко Г. Кирило-Мефодіївське товариство: утвердження ідеї національного відродження України. *Український історичний журнал*. 1996. № 1. С. 14–28.
7. Цвігун О.А. Роль Тараса Шевченка у радикалізації політичної програми Кирило-Мефодіївського товариства. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 78–92.

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно наголосити, що товариство (1846–1847 рр.) було першою політичною організацією в Україні, що мала чітку програму.

У другому питанні треба розкрити ідею створення Слов'янської федерації вільних республік зі столицею в Києві, відповідно до «Статуту Слов'янського братства». Слід підкреслити ідею рівності, демократії та скасування кріпацтва.

У третьому питанні слід проаналізувати «Закон Божий» як філософсько-релігійний маніфест християнського соціалізму, звернувши увагу на тезу про «обраний народ».

У четвертому питанні варто визначити радикалізуючий вплив Т. Шевченка на ідеологію братства, особливо через його відкритий антимонархізм.

У п'ятому питанні потрібно зробити висновок, що Кирило-Мефодіївське товариство стало рубіжним моментом, перевівши український рух на політичний етап.

Семінар 7.

Тема: ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У 1848–1849 рр. (4 год.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Скасування кріпацтва в Галичині та створення Головної Руської Ради (ГРР).
2. Політична програма ГРР: головна вимога та її реалізація.
3. Діяльність ГРР: «Зоря Галицька», З'їзд руських учених.

Заняття 2

4. Селянський рух на Буковині під проводом Лук'яна Кобилиці.
5. Значення «Весни народів» для українського руху в Австрійській імперії.

Джерела

1. Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849): Док. і матеріали. Київ : Наукова думка, 1974. 596 с.
2. Селянський рух на Буковині в 40-х рр. XIX ст.: Зб. док. Київ : Держполітвидав України, 1949. 229 с.

Література

1. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. Чернівці, 1999.
2. Вчені Росії про Закарпаття / упоряд., підгот. текстів, передм. і прим. О. С. Мазурка, І. О. Мандрика. Ужгород : КП «Ужгородська міська друкарня», 2009. 520 с.
3. Драгоманов, М. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880). Женева : Печатня «Работника» й «Громади», 1881. 133 с.
4. Король В.Ю. Лук'ян Кобилиця та селянський рух на Буковині. *Український історичний журнал*. 2023. № 6. С. 112–125.
5. Кріза, І. Угорська визвольна війна у фольклорі українців-русинів. *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 4. С. 89–98.
6. Мазурок, О. С. Володимир і Георгій Вернадські про Угорську Русь. Ужгород : Мистецька лінія, 2009. 160 с.
7. Мельник, В. М. Історія Закарпаття в усних переказах та історичних піснях. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1970. 226 с.
8. Мушкетик, Л. Г. Угорські запозичення у народній прозі Закарпаття. *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából*. 2004. № 5. С. 174–203.

9. Мушкетик, Л. Г. Угорські національні герої в народній прозі Закарпаття. Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення. Київ, 2006. С. 190–199 ; Р. 184–194.
10. Петрів М.І. Утворення Головної Руської Ради та її роль у становленні української політичної нації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2024. Вип. 35. С. 202–215.
11. Сапеляк І.В. Суспільно-політична боротьба в Галичині у період «Весни народів». *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2020. Вип. 2 (43). С. 185–195.
12. Стеблій Ф. Українська „весна народів” у Львові. *Львів: історичні нариси*. Львів, 1996. С. 168–183.
13. Сухий О. Галичина між Сходом і Заходом. Львів, 1997. 201 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід висвітлити скасування кріпацтва (панщини) у Галичині як ключову подію. Треба обґрунтувати створення Головної Руської Ради (ГРР) як першого українського легального політичного органу.

У другому питанні необхідно розкрити головну вимогу ГРР — поділ Галичини на Східну (українську) та Західну (польську) частини. Слід проаналізувати гострий конфлікт із польським Центральним Національним Комітетом.

У третьому питанні варто проаналізувати практичні кроки ГРР: видання першої україномовної газети «Зоря Галицька» та скликання З'їзду руських учених.

У четвертому питанні потрібно детально проаналізувати антифеодальний рух Лук'яна Кобилиці, особливо його боротьбу за сервітути (право користування спільними ресурсами).

У п'ятому питанні слід наголосити, що події 1848–1849 рр. заклали фундамент політичної нації та визначили вимогу територіально-політичної автономії.

Семінар 8.

Тема: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У 1850–1880 рр. (4 год.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Українські громади в кінці 1850–1870-х роках: структура, ідейні основи, діяльність.
2. Репресивні заходи російського царизму щодо українства. Валуєвський циркуляр та Емський акт.
3. Культурницько-аполітична діяльність наддніпрянських громадівців у 1880-х рр.

Заняття 2

4. «Громадівський соціалізм». Михайло Драгоманов.
5. Еволюція державного устрою Австрійської імперії та посилення польських позицій у Галичині.
6. Русофіли (москвофіли) і народовці (українофіли) на західноукраїнських землях.

7. Іван Франко та зародження і розвиток радикальної течії в Галичині.

Джерела

1. Антонович В. Моя сповідь. «Вибрані історичні та публіцистичні твори». К. 1995. (статті «Моя сповідь», «Про українофілів та українофільство», «Погляди українофілів»).
2. Висновки комісії «Для пресечення українофільської пропаганди» (1875 р.) Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. К., 1997. Ч.1. С. 261–263.
3. Драгоманов М.П. «Переднє слово» (До «Громади» 1878 р.). Вибране. К., 1991.
4. Циркуляр міністра внутрішніх справ Валусьва про заборону української мови від 18 липня 1863 року. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. К., 1997. Ч.1. С. 260–261.

Література

1. Галуха Л.Ю. Роль українських інтелектуалів у формуванні національної ідеї в XIX столітті. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 1 (31). С. 2034–2048. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-2034-2048](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-2034-2048)
2. Горбань О. Іван Франко і проблема єдності українських земель. Львів, 2003.
3. Горбань Т. Еволюція ідеї національного самовизначення в українській суспільнополітичній думці кінця XIX – першої чверті XX століть. Київ, 2010. 381 с.
4. Зашкільняк Л. Українська історіографія в Галичині в XIX столітті: етапи модернізації. З історії західноукраїнських земель. 2021. Вип. 17. С. 24–38. DOI: <https://doi.org/10.33402/zuz.2021-17-23-39>
5. Копиленко О., Копиленко М. Валусьвський циркуляр і його наслідки. *Право України*. 1998. № 10.
6. Куць О. М., Мадін М. П. Етнонаціональна свідомість у державотворчих процесах. Харків, 2009. 318 с. URL: https://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/staff_pol/books/kuts/ etnosvidomict.doc (дата звернення: 15.01.2025).
7. Наумов С. О. Імператорський Харківський університет і «українське відродження» першої половини XIX ст. *Дриновський збірник*. 2019. Вип. 11. С. 188–194. DOI: <https://doi.org/10.7546/DS.2018.11.22>
8. Слюсаренко В. Формування української нації у XIX столітті під владою імперій: європейський та азійський впливи. Історико-патріотичний клуб «Алатир»: вебсайт. URL: https://www.alatyr-history.club/?page_id=2378 (дата звернення: 15.01.2025).
9. Смолій В. А., Верменич Я. В. Ідеї націєтворення в українському інтелектуальному просторі XIX – початку XX ст. *Дослідження в галузі спеціальних історичних дисциплін*. 2021. Вип. 27. С. 140–155. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.27.140>
10. Станіславенко Л. Українська національна ідея: перспективи сучасної інтерпретації. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Вип. 7 (1). С. 184–189. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-1/27.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
11. Сухий О. Національна еліта в західноукраїнському суспільстві. Львів, 2000.
12. Тиский М. Г. Етапи становлення української національної ідентичності. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. *Міжнародні відносини*. 2011. № 21. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2011_21_23 (дата звернення: 15.01.2025).
13. Plokhly S. The gates of Europe: A history of Ukraine. New-York, 2015. 433 p. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/The_Gates_of_Europe__A_History_of_Ukraine_anhl.pdf (date of access: 20.12.2024)

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно розкрити місце і роль гуртків-громад як напівлегальних об'єднань різночинної інтелігенції. Слід окремо розглянути рух «хлопоманства» (В. Антонович) як приклад відкритого переходу шляхетської молоді на українські позиції.

У другому питанні треба висвітлити антиукраїнські репресії царизму. Особливу увагу слід звернути на Валуєвський циркуляр (1863) (заборона шкільних та релігійних видань) та Емський акт (1876) (повна заборона друку, театру, ввезення літератури).

У третьому питанні слід пояснити перехід громадівців до так званої «культурницької» або «тихої» праці (етнографія, наука) після розгрому 1876 р. як вимушену тактику.

У четвертому питанні варто розкрити концепцію Михайла Драгоманова — «громадівський соціалізм», що поєднував національну ідею з європейським соціалізмом та вимогою автономії (через журнал «Громада»).

У п'ятому питанні потрібно проаналізувати австро-польський компроміс (1867 р.) і його наслідки: посилення польських позицій та утиски українців у Галичині, незважаючи на конституційний устрій.

У шостому питанні необхідно провести порівняння між русофілами (заперечення окремого народу, використання «язичія») та народовцями (заснування «Просвіти», розвиток народної мови як основи національної ідентичності).

У сьомому питанні слід визначити роль Івана Франка як критика та ідеолога радикальної течії. Треба розкрити створення Русько-Української Радикальної Партії (РУРП, 1890 р.) як першої української партії.

Семінар 9.

ТЕМА: ПОРЕФОРМЕНІ МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В НАДДНІПРЯНЦІНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ СТ.) (4 ГОД.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Завершення промислового перевороту та особливості розвитку промисловості (важка індустрія, іноземний капітал).
2. Розвиток сільського господарства: співіснування капіталістичної та відробіткової систем. Аграрне перенаселення.

Заняття 2

3. Зміни у соціальній та національній структурі. Формування пролетаріату та буржуазії.
4. Економічний стан та соціальні рухи на західноукраїнських землях (трудова еміграція, кооперативний рух).

Література

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.
2. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.
3. Богдашина О.М. Роль іноземного капіталу в промисловому розвитку Південної України. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2020. № 6. С. 28–39.
4. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.
5. Бойко Я. Аграрна колонізація Південної України. *Український історичний журнал*. 1989. № 10.
6. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
7. Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
9. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
10. Гуржій І. Україна в системі всеросійського ринку. Київ, 1968.
11. Добржанський О. Історія України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.
12. Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.
13. Історія України нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.
14. Казьмирчук М.Г. Особливості формування пролетаріату в Наддніпрянській Україні. *Український історичний журнал*. 2024. № 1. С. 60–73.
15. Комарніцький О. Б. Історія українсько-російських відносин (XX – початок XXI ст.): навч.- метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskikh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
16. Комарніцький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
17. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні. Київ, 1999.
18. Литвин С.В. Аграрне перенаселення як фактор міграційних процесів в Україні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету*. 2022. Т. 35. С. 98–110.
19. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
20. Потоцька О. В. Формування ринкових відносин в аграрному секторі Наддніпрянської України. *Економічна історія*. 2023. № 4 (54). С. 102–115.
21. Присяжнюк Ю. Українське селянство XIX–XX ст. Черкаси, 2002. 120 с.
22. Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=el>

ib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERM S=0&S21STR=0016318

23. Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).
24. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.
25. Туряниця І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; рец. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.
26. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21ST N=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S 21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

Методичні рекомендації

У першому питанні слід довести, що промисловий переворот завершився у 1880-х роках. Необхідно проаналізувати домінування важкої промисловості на Півдні та Сході та вирішальну роль іноземного капіталу та залізниць. Варто зробити висновок про колоніальну експлуатацію України як сировинного придатку.

У другому питанні треба розкрити співіснування двох систем: відробіткової (феодальний пережиток) та капіталістичної (вільний найм). Слід визначити причини та наслідки аграрного перенаселення в Наддніпрянщині.

У третьому питанні варто наголосити на швидкому формуванні пролетаріату та буржуазії. Потрібно звернути увагу на їхній багатонаціональний склад і на те, що українці залишалися переважно селянами, а великі міста були русифіковані.

У четвертому питанні необхідно проаналізувати економічне становище Західної України як аграрно-сировинного придатку Австро-Угорщини. Слід розкрити причини масової трудової еміграції та роль кооперативного руху як форми економічної самооборони.

Семінар 11.

ТЕМА: СКАСУВАННЯ КРІПОСНОГО ПРАВА В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (1861 Р.) РЕФОРМИ 60–70 РОКАХ XIX СТ. (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Наддніпрянська Україна напередодні реформи 1861 р.
2. Законодавчі акти аграрної реформи 1861 р. та проведення її в Україні.
3. Реформи 60-70-х рр. XIX ст. (Земська реформа, судова реформа, реформа міського самоврядування, реформа освіти, військова реформа).
4. Вплив реформ 60-70-х рр. на соціально-економічний розвиток і політичне становище в Наддніпрянській Україні.

Документи

1. З місцевого Положення 19 лютого 1861 року про поземельний устрій селян, оселених на поміщицьких землях в губерніях: Київській, Подільській і Волинській. Уривок. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.). Хрестоматія. Київ, 1997. С. 49–51.
2. З положення від 19 лютого 1861 року про викуп селянами їх садиб та польових угідь. Уривок. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.). Хрестоматія. Київ, 1997. С. 49–51.
3. Земська реформа. Уривок з положення від 1 січня 1864 року про земські установи. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.). Хрестоматія. Київ, 1997. С. 52–54.
4. Із загального положення 19 лютого 1861 року про селян, що вийшли з кріпосної залежності. Уривок. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.). Хрестоматія. Київ, 1997. С. 41–44.
5. Маніфест 19 лютого 1861 р. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.). Хрестоматія. Київ, 1997. С. 37–39.
6. Реєнт О.П. Велика реформа 1861 р.: погляд із XXI ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. XVIII. С. 7–24;
7. Реєнт О.П. До проблеми скасування кріпосного права 1861 р. *Український історичний журнал*. 2011 №1. С. 34–51;
8. Реєнт О.П. Україна XIX–XX ст.: Роздуми та студії історика. Корсунь-Шевченківський, 2009. С. 10.
9. Смолій В.А. Велика реформа 1861 р.: сучасне бачення. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Київ, 2011. Вип. XVIII. С. 4–6.
10. Статут Цивільного судочинства 1864 р. Історія держави і права України: хрестоматія для студентів юридичних факультетів. Київ, 1996. С. 201–210.
11. Шевченко В. М. Реформи 1860–1890-х рр. у Російській імперії: сучасне трактування. *Український історичний журнал*. 2013. № 5. С. 117–123. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2013_5_9

Методичні рекомендації

Семінар 12.

ТЕМА: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У II ПОЛ. XIX СТ. (4 год.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Розвиток капіталістичної промисловості в Наддніпрянській Україні у 60-90-х рр. XIX ст. Залізничне будівництво.
2. Стан сільського господарства Наддніпрянщини в пореформений період.
3. Міста і торгівля.
4. Зростання населення і зміни у його соціальній та національній структурі.

Заняття 2

5. Виступи селян і робітників проти залишків кріпосництва та капіталістичної експлуатації.
6. Економічний розвиток західноукраїнських земель у другій половині XIX ст.
7. Селянський і робітничий рух у Західній Україні в 1850-1890-х рр.

Література

1. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.
2. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.
3. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
4. Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
6. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
7. Добржанський О. Історія України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.
8. Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.
9. Зміна етнічного складу в м. Києві та розподіл етнічних груп по соціальних верствах (кінець XIX ст. – початок XX ст.). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник* : у 2 ч. Київ, 1997. Ч. 1. С. 303–304.
10. Історія України нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.
11. Комарницький О. Б. Історія українсько-російських відносин (XX – початок XXI ст.): навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskyykh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
12. Комарницький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL:

<http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

13. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат. Київ, 1997. Т. 1. С. 295–304.
14. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
15. Проект устава українського общества «Вольный союз» – «Вільна спілка». *Хрестоматія. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.)*. Київ, 1997. С. 73–75.
16. Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016318
17. Робітничий рух на Україні (1885–1894 рр.). Зб. док. і мат. Київ, 1990.
18. Робітничий рух на Україні (Становище та боротьба робітничого класу) 1861–1884 рр. Зб. док. і мат. Київ, 1986.
19. Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).
20. Склад населення за віросповіданням (1897 р.). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : у 2 ч.* Київ, 1997. Ч. 1. С. 302.
21. Склад населення українських губерній за рідною мовою (1897 р.). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : у 2 ч.* Київ, 2025. Ч. 1. С. 297–298.
22. Склад населення українських повітів і округів за рідною мовою (1897 р.). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : у 2 ч.* Київ, 1997. Ч. 1. С. 298.
23. Скорочення площі дворянського землеволодіння в Україні у 1862–1902 рр. (в тис. десятин). *Історія України (кінець XVIII – початок XX ст.)*. *Хрестоматія*. Київ, 1997. С. 71.
24. Співвідношення міського й сільського населення України у кінці XIX ст. (1897 р.) згідно з переписом. *Історія України (кінець XVIII – початок XX ст.)*. *Хрестоматія*. Київ, 2023. С. 70.
25. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.
26. Турянця І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; рец. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.
27. Хрестоматія з історії Української РСР. Київ, 1960. Т. II. 1861–1917 рр. С. 80–103, 137–218, 246–269. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.
28. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 с. іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

Методичні рекомендації

У першому питанні слід довести, що напередодні 1861 р. кріпосне право стало головним гальмом для економічного, соціального та політичного розвитку Наддніпрянської України. Необхідно проаналізувати кризові явища в сільському господарстві, низьку продуктивність праці та неефективність феодално-кріпосницької системи. Каталізатором реформи слід назвати поразку Російської імперії у Кримській війні (1853–1856), що продемонструвала військову та економічну відсталість.

У другому питанні треба розкрити головні положення Маніфесту та «Положень 19 лютого 1861 р.». Слід зосередити увагу на правовому статусі селян (отримання особистої свободи), принципах наділення землею (виділення наділів та встановлення «відрізків», які особливо торкнулися чорноземних губерній України) та сутності викупної операції (тимчасовозобов'язаний стан, державна позика, розмір платежів). Варто зробити висновок про грабіжницький характер реформи для українського селянства.

У третьому питанні необхідно стисло охарактеризувати комплекс буржуазних реформ 60–70-х рр. як спробу модернізації імперії: Земська реформа (1864) – запровадження всестанових органів місцевого самоврядування (земств), Судова реформа (1864) – запровадження принципів гласності, безстановості та змагальності (суд присяжних), Реформа міського самоврядування (1870) – створення міських дум та управ, Військова реформа (1874) – перехід до загальної військової повинності. Слід зазначити, що реформи були введені в українських губерніях з обмеженнями (наприклад, земства не були поширені на все Правобережжя).

У четвертому питанні необхідно проаналізувати вплив цих реформ. Слід наголосити, що вони прискорили капіталістичні процеси та формування нових суспільних класів (буржуазії, пролетаріату), але були непослідовними та незавершеними. Потрібно підкреслити збереження феодалних пережитків (поміщицьке землеволодіння, викупні платежі), що призводило до соціальної напруги. У політичному плані, незважаючи на появу елементів громадянського суспільства, реформи не змінили самодержавного характеру влади та не вирішили національного питання.

Семінар 13.

ТЕМА: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У 1850–1880 РР. (4 год.)

Питання для обговорення

Заняття 1.

1. Українські громади в кінці 1850–1870-х роках: структура, ідейні основи, діяльність.
2. Репресивні заходи російського царизму щодо українства. Емський акт.
3. Культурницько-аполітична діяльність наддніпрянських громадівців у 1880-х рр.
4. «Громадівський соціалізм». Михайло Драгоманов.

Заняття 2.

5. Еволюція державного устрою Австрійської імперії та посилення польських позицій у Галичині.
6. Русофіли (москвофіли) і народовці (українофіли) на західноукраїнських землях.
7. Іван Франко та зародження і розвиток радикальної течії в Галичині.

Література

1. Антонович, В. Моя сповідь. *Вибрані історичні та публіцистичні твори*. Київ, 1995. (Статті: «Моя сповідь», «Про українофілів та українофільство», «Погляди українофілів»).
2. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.
3. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.
4. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.
5. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
6. Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.
7. Висновки комісії «Для пресечення українофільської пропаганди» (1875 р.). *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник* : у 2 ч. Київ, 1997. Ч. 1. С. 261–263.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
9. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
10. Добржанський О. Історія України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.
11. Драгоманов, М. П. «Переднє слово» (До «Громади» 1878 р.). *Вибране*. Київ, 1991. (Статті: «Пропаший час», «Шевченко, українофіли і соціалізм», «Чудернацькі думки про українську національну справу»).
12. Єкельчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.
13. З програмових засад Братства тарасівців. *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник* : у 2 ч. Київ, 2024. Ч. 1. С. 279–281.
14. Історія України нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.
15. Комарницький О. Б. Історія українсько-російських відносин (XX – початок XXI ст.): навч.- метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskikh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
16. Комарницький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
17. М. Драгоманов. Про політичну автономію українців. *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник* : у 2 ч. Київ, 1997. Ч. 1. С. 282.
18. Москвофільство : документи і матеріали / [вступ. ст., коментарі та добірка док. Олексія Сухого]. Львів, 2001.
19. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат. Київ, 1997. Т. I. С. 260–289.
20. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
21. Програма української збірки «Громада». *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник* : у 2 ч. Київ, 1997. Ч. 1. С. 264–267.
22. Проект устава українського общества «Вольный союз» – «Вільна спілка». *Хрестоматія. Історія України (кінець XVIII – поч. XX ст.)*. Київ, 1997. С. 73–75.

23. Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016318
24. Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).
25. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.
26. Туряниця І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; рец. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.
27. Циркуляр міністра внутрішніх справ Валуєва про заборону української мови від 18 липня 1863 року. *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : у 2 ч.* Київ, 1997. Ч. 1. С. 260–261.
28. Чехов В. Конституційний проект М. Драгоманова. *Українське державотворення. Словник-довідник.* Київ, 2025. С. 239–242.
29. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 с. іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно розкрити місце і роль в українському національному русі 1860-1870-х рр. гуртків-громад, що виникли спочатку в Петербурзі (1859 р., видавала журнал «Основа»), а потім в багатьох містах Наддніпрянщини. Громади як напівлегальні об'єднання різночинної інтелігенції займалися культурно-просвітницькою роботою серед народу, що мала на меті пробудження національної свідомості. Відзначити, що громади зосередили зусилля на видавничій справі, організації недільних шкіл та публічних лекцій. Багато уваги слід приділити т. зв. «хлопоманству» на Правобережжі – руху молоді зі спольщених шляхетських родів, що порвала з польським суспільством і вступила до українських громад (В. Антонович). Громадівський рух (або «українське народолюбство») після деякої перерви активізувався в 1870-х рр. через видавничу справу, наукові дослідження (через Південно-Західний відділ Всеросійського географічного товариства) та газету «Киевский телеграф». Наголосити, що поряд із поміркованими «старими громадами» сформувалася соціально-політична течія (М. Драгоманов).

Відповідаючи на друге питання, необхідно висвітлити антиукраїнські репресії царизму в 1860-1870-х рр., які були відповіддю на поширення руху. Найбільшу увагу слід звернути на Валуєвський циркуляр 1863 р., що поставив українську мову поза законом (заборона шкільних і релігійних видань), та Емський указ 1876 р. про повну заборону української мови (заборонялося друкувати книжки, ввозити літературу, ставити вистави, закрито організації громадівців).

Третє питання висвітлює розвиток громадського руху після 1876 р., відомий як «мертві роки». З'ясувати, що більшість громад припинили роботу, а ті, що діяли, мали безідейне культурно-просвітницьке спрямування. Провідники «старих громад» (В. Антонович) підкреслено відмежувалися від політичних питань. Основні форми діяльності включали видавництво українознавчого журналу «Киевская старина» (з 1882 р.), діяльність Історичного товариства Нестора-літописця та розвиток мистецтва. У кінці доцільно розкрити поглиблення ідейних розходжень між «культурниками» і «політиками» (драгоманівцями), що призвело до розриву співпраці з М. Драгомановим.

У четвертому питанні слід проаналізувати діяльність громадівців в еміграції. Підкреслити, що М. Драгоманов організував видавництво позацензурної преси у Женеві, зокрема політичного журналу «Громада» (з 1879 р.). Він став першим, хто виніс проблему українства на ширшу міжнародну арену. Водночас був основоположником радикальної течії, намагався поєднати національну ідею з соціалізмом, проповідував перебудову Росії на принципах федерації і не був прихильником національно-державної самостійності. Охарактеризувати його теорію «громадського соціалізму». Останні три питання висвітлюють розвиток національного руху на західноукраїнських землях.

У п'ятому питанні необхідно висвітлити, що поразка революції 1848–1849 рр. започаткувала політичну реакцію в 50-х роках XIX ст., яка супроводжувалася посиленням польських впливів у Галичині. Однак реформи після поразок у війнах перетворили Австрію в конституційну Австро-Угорську монархію (1867), розширивши права країв (Галицький і Буковинський крайові сейми з 1861 р.). Це дало змогу українському рухові вільно розвиватися, але нерівні умови порівняно з поляками відкрили шлях до полонізації краю.

Шосте питання висвітлює розвиток двох суспільно-політичних течій: русофільської (москвофільської), яка орієнтувалася на підтримку царської Росії та пропагувала єдність галицьких русинів із східнослов'янською спільнотою (діяльність «Общества ім. Михайла Качковського», видання на «язичії»), та народовської (українофільської), яка обстоювала самобутність та єдність українського народу і виступала за народну мову (діяльність «Просвіти» (1868 р.) і Літературного товариства ім. Т. Шевченка (1873 р.)). Народовство змогло відтіснити русофілів лише з кінця 80-х рр.

У шостому питанні слід проаналізувати зародження радикальної течії в Галичині у середині 1870-х рр. Радикали не погоджувалися на обмеження діяльності культурно-освітньою роботою, критикували суперечки народовців і русофілів та прагнули працювати на благо простого народу. Підкреслити, що ідейним натхненником галицьких радикалів був М. Драгоманов, який спонукав молодь звернутися до соціалізму. Особливе значення мала діяльність І. Франка та організація масових народних віч.

Семінар 14.

ТЕМА: НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ XX СТ.: МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ. (4 ГОД.)

Питання для обговорення:

Заняття 1

1. Завершення формування української політичної нації та особливості розвитку національного руху.

2. Створення перших політичних партій Наддніпрянщини: РУП, УДП, УРП. Порівняльний аналіз програм.
3. Українське питання у першій російській революції (1905–1907 рр.): легалізація діяльності та досягнення.

Заняття 2

4. Столипінська аграрна реформа та її вплив на українське село.
5. Посилення національного руху післяреволюційного періоду (1907–1914 рр.): «Просвіти», кооперативи, преса.
6. Діяльність українських фракцій у Державних Думах Росії.

Джерела

1. Програма Револуційної Української Партії (РУП). 1900 р. Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 96–97.
2. Програма Української Демократичної Партії (УДП). 1904 р. Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 98–99.
3. Програма Української Радикальної Партії (УРП). 1904 р. Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 100.
4. Проект автономії України. М. Грушевський (1907 р.) Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 102–104.
5. З виступу І. Шрага у І Державній Думі про українське питання. 1906 р. Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 101–102.

Література

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.
2. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.
3. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.
4. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
5. Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.
6. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада та політичні партії: формування національної платформи. *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 4–18.
7. Винниченко В. Відродження нації: у 3-х томах. Київ, 1990.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
9. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
10. Добржанський О. Історія України (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.
11. Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.
12. Історія України нового часу (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.
13. Комарніцький О. Б. Історія українсько-російських відносин (ХХ – початок ХХІ ст.): навч.- метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ.

- нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskikh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
14. Комарніцький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
 15. Кучерук В. П. Столипінська аграрна реформа в Україні: соціальні наслідки та національний вимір. *Гілея*. 2019. Вип. 147. С. 78–89.
 16. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух: політичний аспект. *Історичні есе*. Київ, 1994.
 17. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
 18. Ресент О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016318
 19. Романець М. М. Діяльність українських політичних партій Наддніпрянщини під час Першої російської революції. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2023. Т. 36. С. 120–135.
 20. Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).
 21. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.
 22. Турияниця І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; рец. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.
 23. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 с. іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

СЕМІНАР 15.

ТЕМА: НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ XX СТ.: МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ПОЛІТИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ. (4 ГОД.)

Питання для обговорення:

Заняття 1.

1. Завершення формування української політичної нації та особливості розвитку національного руху.

2. Створення перших політичних партій Наддніпрянщини: РУП, УДП, УРП. Порівняльний аналіз програм.
3. Українське питання у першій російській революції (1905–1907 рр.): легалізація діяльності та досягнення.

Заняття 2.

4. Столипінська аграрна реформа та її вплив на українське село.
5. Посилення національного руху післяреволюційного періоду (1907–1914 рр.): «Просвіти», кооперативи, преса.
6. Діяльність українських фракцій у Державних Думах Росії.

Джерела

1. Програма Революційної Української Партії (РУП). 1900 р. // Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 96–97.
2. Програма Української Демократичної Партії (УДП). 1904 р. // Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 98–99.
3. Програма Української Радикальної Партії (УРП). 1904 р. // Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 100.
4. Проект автономії України. М. Грушевський (1907 р.) // Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 102–104.
5. З виступу І. Шрага у І Державній Думі про українське питання. 1906 р. // Хрестоматія з історії України. К., 1997. С. 101–102.

Література

1. Винниченко В. Відродження нації: у 3-х томах. Київ, 1990.
2. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.
3. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.
4. Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.
5. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
6. Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.
7. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада та політичні партії: формування національної платформи. *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 4–18.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
9. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
10. Добржанський О. Історія України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.
11. Скељчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.
12. Історія України нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.
13. Комарницький О. Б. Історія українсько-російських відносин (XX – початок XXI ст.): навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім.

- I. Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskikh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
14. Комарницький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
 15. Кучерук В. П. Столипінська аграрна реформа в Україні: соціальні наслідки та національний вимір. *Гілея*. 2019. Вип. 147. С. 78–89.
 16. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух: політичний аспект. *Історичні есе*. Київ, 1994.
 17. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
 18. Ресент О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016318
 19. Романець М. М. Діяльність українських політичних партій Наддніпрянщини під час Першої російської революції. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2023. Т. 36. С. 120–135.
 20. Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).
 21. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.
 22. Туряниця І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; рец. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.
 23. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 с. іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

Методичні рекомендації

У першому питанні слід розглянути перехід українського руху від культурницької до політичної фази. Треба обґрунтувати завершення формування української політичної нації до 1900-х років.

У другому питанні необхідно проаналізувати створення перших партій (РУП, УДП, УРП), їхнє ідейне підґрунтя (від соціалізму до лібералізму) та порівняти їхні програмні вимоги щодо автономії чи незалежності.

У третьому питанні варто дослідити вплив Маніфесту 17 жовтня 1905 р. на українство: легалізація національного життя, поява україномовної преси («Хлібороб», «Громадська думка») та «Просвіт».

У четвертому питанні потрібно розкрити суть Столипінської аграрної реформи. Слід оцінити її економічний (зміцнення заможного селянства) та соціальний (руйнування общини, переселення) вплив на українське село.

У п'ятому питанні треба проаналізувати діяльність «Просвіт» та кооперативного руху як нових форм легальної національно-культурної роботи в умовах реакції після 1907 р.

У шостому питанні слід висвітлити роль Української думської громади (І. Шраг, П. Чижевський) як першої української політичної фракції в Державних Думах, що легально поставила українське питання у центрі імперії.

Семінар 16.

УКРАЇНА У ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Розкол українського національного руху з початком війни: проросійські та проавстрійські орієнтації.
2. Діяльність Головної Української Ради (ГУР) та Союзу Визволення України (СВУ).
3. Формування та бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців (УСС) у складі австро-угорської армії.
4. Окупаційний режим Росії в Галичині та створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства.
5. «Карпато-руський» рух та ідея єдності «Великої Русі». Репресії проти українців.
6. Вплив війни на економіку та соціальне становище українських земель.

Джерела

1. Програма та цілі Союзу Визволення України (СВУ). 1914 р. Хрестоматія з історії України. Київ, 1997. С. 110–112.
2. Маніфест Головної Української Ради. 1914 р. Хрестоматія з історії України. Київ, 1997. С. 108–109.
3. Проголошення намірів російського уряду щодо Галичини. 1914 р. Національні процеси в Україні. Документи і матеріали. Київ, 1997. Т.І. С. 312–314.

Література

1. Kind-Voitiuk N. Application of computer technologies in innovative educational activity of a teacher. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22. № 6. Р. 771–777.
http://ijcsns.org/07_book/html/202206/202206097, http://paper.ijcsns.org/07_book/202206/20220697.pdf
2. Бовуа Д. Трикутник Правобережжя: царат, шляхта і народ. 1793–1914 рр. / пер. з франц. З. Борисюк. Київ: ТОВ “Видавництво “Кліо”, 2020. 872 с.

3. Вендланд А.-В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією, 1848-1915 / пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий; Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів: Літопис, 2015. 688 с.
4. Від мурів до бульварів : творення модерного міста в Україні : (кінець XVIII - початок XX ст.) / [Н. І. Бацак, О. Л. Вільшанська, Т. В. Водотика, В. С. Шандра та ін.; відп. ред. О. П. Ресент]; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2019. 607 с.
5. Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX – початок XX ст.). К.: Український письменник, 2014. 496 с.
6. Голубко В. Армія Австро-Угорщини (1914–1918). Львів, 2000.
7. Зайцев О. Ю. Український національний рух у роки Першої світової війни: розкол та ідеологічні компроміси. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2022. Т. 36. С. 150–165.
8. Історія Волині: видання друге, змінене і доповнене / наук. редактор, керівник автор. колективу М. М. Кучерепа ; авт. кол.: В. А. Білик, Г.В.Бондаренко, В. І. Бортніков, Н. В. Кінд-Войтюк та ін.; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Надстир'я, 2024. 672 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26102>
9. Кінд-Войтюк Н. В. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять при підготовці студентів зі спеціальності «Історія». *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»)*. 2022. № 8 (13). С. 77–99. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8\(13\)-78-89](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8(13)-78-89)
10. Кінд-Войтюк Н. В. Українські землі в умовах імперських трансформацій: політика модернізації, суспільні зміни та національна мобілізація (кінець XVIII — початок XX ст.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8(38) С. 833-845. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8\(38\)-833-845](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-833-845)
11. Литвин М. Р. Легіон Українських Січових Стрільців: формування, бойовий шлях та історичне значення. Львів, 2019.
12. Солдатенко В. Перша світова війна і Україна. *Український історичний журнал*. 2005. № 5.
13. Уривалкін О. М. Довідник з історії України. Київ: Дакор, КНТ, 2009. 1008 с.
14. Хрестоматія з історії України / Упоряд. та автор коментарів О. М. Уривалкін. Київ: КНТ, 2007. 520 с.
15. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 427 с.
16. Шейко В. М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури: навч. посіб. 2-ге вид., виправл. Київ: Знання, 2010. 271 с.
17. Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX – 80-ті роки XX ст.): У 2 ч. / відп. ред. В. А. Смолій; НАН України. Інститут історії України. Ч. 1. К.: Інститут історії України, 2014. 587 с.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід розглянути ідеологічний розкол українського руху: поміркована (проавстрійська) позиція ГУР у Галичині та проросійська позиція частини діячів Наддніпрянщини (Товариство українських поступовців).

У другому питанні треба дослідити діяльність Головної Української Ради (ГУР) як представника галицьких українців, що орієнтувалася на перемогу Австро-Угорщини, та Союзу Визволення України (СВУ) (Д. Донцов, В. Дорошенко), що виступав за повну незалежність України і діяв у Німеччині та Австрії.

У третьому питанні необхідно проаналізувати створення та бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців (УСС) — єдиної української національної військової формації у війні. Варто згадати бої на горі Маківка та Лисоня.

У четвертому питанні потрібно розкрити сутність окупаційного режиму Росії в Галичині та політику русифікації під керівництвом Галицько-Буковинського генерал-губернаторства (граф О. Бобринський).

У п'ятому питанні слід з'ясувати причини та наслідки репресій проти українців (особливо греко-католицького духовенства та народовців) як з боку російської, так і австро-угорської влади, які підозрювали їх у нелояльності.

У шостому питанні треба проаналізувати вплив війни на економіку України (мілітаризація, евакуація підприємств) та соціальне становище (погіршення становища селянства, зростання цін, мобілізація).

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – написання роботи на одну із вказаних тем на основі аналізу наукової літератури та документальних джерел.

Вимоги:

- а) титульна сторінка;
- б) план;
- в) вступ;
- г) виклад основного матеріалу відповідно до пунктів плану;
- д) висновки;
- е) список використаної літератури.

Обсяг ІНДЗ має складати 12–15 сторінок друкованого тексту.

Форма контролю – співбесіда

Тематика ІНДЗ (денна/заочна форма здобуття освіти).	Денна	Заочна
Змістовий модуль 1. Імперська доба в історії України. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	1	
Тема 1. XIX ст.: доба модернізації та національного відродження в Європі. «Українське XIX століття».	1	3
Тема 2. Західноукраїнські землі під владою Австрійської монархії (кінець XVIII – 40 р. XIX ст.).	1	2
Тема 3. Українські землі під владою Російської імперії на межі XVIII–XIX ст.	1	3
Тема 4 Українські землі в системі міжнародних відносин. Українське козацтво після ліквідації Запорозької Січі.		2
Тема 5. Соціально-економічний розвиток.	1	3
Тема 6. Початок українського національного відродження.	1	2

Тема 7. Товариство галицьких греко-католицьких священиків.	1	3
Тема 8 Масонство в Україні.		2
Тема 9 Декабристи та Україна.	1	2
Тема 10. Польське повстання 1830–1831 рр. і його наслідки для України.	1	3
Тема 11. «Руська трійця».	1	2
Тема 12. Утворення та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.	1	3
Тема 13. Європейська революція 1848–1849 рр. в західноукраїнських землях.	1	3
Тема 14. Волинь наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	1	3
Тема 15. Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.	1	2
Змістовий модуль 2. Україна у другій половині XIX – поч. XX ст.		
Тема 16. Українське питання у контексті міжнародних відносин. Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. на українських землях		3
Тема 17. Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848). Кооперативний рух. Трудова еміграція.		3
Тема 18. Ліквідація кріпацтва та реформи 1860-х – 1870-х років.	1	2
Тема 19. Особливості модернізації промисловості і сільського господарства українських земель у складі Російської імперії.	1	3
Тема 20. Громадівський рух 1860-х – 1890-х рр. Київська громада. Хлопомани.	1	2
Тема 21. Польське повстання 1863-1864 рр. та його наслідки для України.		3
Тема 22. Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях другої половини XIX ст.	1	2
Тема 23. Культурно-освітнє товариство «Просвіта».	1	3
Тема 24. Валуєвський циркуляр і Емський указ.		3
Тема 25. Наукове товариство імені Шевченка	1	3
Тема 26. Польський, єврейський та кримськотатарський рухи в Україні. І.Гаспринський.	1	2
Тема 27. Народовська політика «нової ери». Розгортання руху народовців у 1880-х – 1890-х роках в Галичині, Закарпатті та Буковині.	1	3

Тема 28. Українські промисловці – меценати.		3
Тема 29. Політизація українського національного руху. Створення політичних партій.	1	3
Тема 30. Події революції 1905-1907 рр в Наддніпрянській Україні та розгортання національно-культурних процесів	1	2
Тема 30. Волинь у другій половині XIX – поч. XX ст.	1	3
Тема 31. Українське представництво в російській Державній Думі та австрійських парламентських установах – Галицькому сеймі і Державній раді.		3
Тема 32. Український національний рух і його опоненти в умовах пореволюційної (столипінської) реакції 1907–1914 рр. Товариство українських поступовців.	1	2
Разом годин	26	8
		2

6. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Промисловий переворот в Наддніпрянській Україні: завершення та географічні особливості.
2. Роль іноземного капіталу у розвитку гірничодобувної та металургійної промисловості Південної України.
3. Залізничне будівництво в Україні на межі XIX–XX ст. та його вплив на формування всеросійського ринку.
4. Сільськогосподарська спеціалізація українських губерній у пореформений період (зернове виробництво та цукроваріння).
5. Столипінська аграрна реформа в Україні: економічні та соціальні наслідки.
6. Явище аграрного перенаселення в Наддніпрянщині та його наслідки (внутрішня міграція).
7. Трудова еміграція із Західної України до США та Канади: причини, масштаби та наслідки.
8. Розвиток кооперативного руху в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) як форма економічної самооборони.
9. Соціальна та національна структура пролетаріату в індустріальних центрах України.
10. Торговельне значення Одеси та Миколаєва як портових центрів Російської імперії.
11. Роль «хлопоманства» та Володимира Антоновича у становленні української інтелігенції.
12. Валуєвський циркуляр (1863) та Емський акт (1876): механізми та наслідки антиукраїнської політики царизму.
13. Культурницька «тиха праця» громадівців у 1880–1890-х роках: археографія, етнографія, лінгвістика.
14. Ідеологія «громадівського соціалізму» Михайла Драгоманова: синтез національної та соціальної ідей.
15. Русько-Українська Радикальна Партія (РУРП): перша українська політична партія та її програма.
16. Іван Франко як політичний мислитель та ідеолог радикалізму.
17. Ідейні розбіжності між русофілами (москвофілами) та народовцями (українофілами) в Галичині.
18. Роль товариства «Просвіта» у формуванні національної свідомості в Західній Україні.
19. Утворення Революційної Української Партії (РУП, 1900 р.) та еволюція її програми.
20. Українське питання у Першій російській революції (1905–1907 рр.): легалізація діяльності та преса.
21. Діяльність Української думської громади у I та II Державних Думах.
22. Михайло Грушевський як політичний лідер та історик-ідеолог українського руху.

23. Ідеологія українського інтегрального націоналізму на початку XX ст. (Д. Донцов).
24. Австро-польський компроміс (1867 р.) та його вплив на політичне становище українців Галичини.
25. Проблема українського університету у Львові на початку XX ст.
26. Розкол українського руху з початком Першої світової війни: проросійські та проавстрійські орієнтації.
27. Ідеологічна платформа та політична діяльність Союзу Визволення України (СВУ).
28. Головна Українська Рада (ГУР) та її роль у мобілізації українців Галичини.
29. Історія створення та бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців (УСС).
30. Політична та культурна діяльність УСС (просвітництво, формування військової традиції).
31. Битви за гору Маківка та гору Лисоня: ключові епізоди бойового шляху УСС.
32. Галицько-Буковинське генерал-губернаторство (1914–1915 рр.): цілі та політика російської окупаційної адміністрації.
33. Репресії російської окупаційної влади проти греко-католицького духовенства та української інтелігенції Галичини.
34. Брусиловський прорив (1916 р.) та його стратегічне значення для України.
35. Вплив бойових дій та реквізицій на економіку та соціальне становище українських земель.
36. «Карпато-руський» рух та ідея «Великої Русі» у контексті російської окупації Галичини.
37. Доля полонених українців-військовослужбовців (росіян та австрійців) у таборах.
38. Позиція українських політичних діячів Наддніпрянщини (ТУП) щодо війни.
39. Міжнародна пропаганда українського питання під час Першої світової війни.
40. Роль військових земляцтв та товариств у Наддніпрянщині в 1914–1917 рр.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Увесь навчальний процес повинен відбуватися на засадах чесності, справедливості, відповідальності за результати своєї роботи, довіри до усіх учасників дидактичного процесу, об'єктивності оцінювання, толерантності, соціальної та гендерної рівності.

Здобувач/ка освіти повинен/на систематично відвідувати лекції та практичні заняття з ОК, не запізнюватися, аби не переривати роботу викладача та свої колег, не симулювати поганий стан здоров'я під час проведення контрольних робіт.

Усі усні завдання належить складати у призначений викладачем час. Письмові завдання слід подати на перевірку у визначений викладачем час, оформивши відповідно до вимог, що ставляться до такого виду робіт.

Обов'язково потрібно дотримуватися засад академічної доброчесності: під час виконання завдань не можна привласнювати собі результати інтелектуальної діяльності інших осіб, при оформленні результатів своєї праці потрібно подавати покликання на розвідки, котрими послуговувалися у ході підготовки матеріалів, зазначити ресурси, якими

користувалися; не можна підтасовувати факти, ілюстративний матеріал, бібліографічні відомості, не допускається користування шпаргалками під час виконання тестових завдань та письмових робіт.

Жодні форми порушення академічної доброчесності (недбайливе цитування, присвоєння чужих ідей чи робіт, плагіат, псевдоавторство, неповажне ставлення до учасників освітнього процесу тощо) недопустимі. У разі таких дій – адекватна реакція відповідно до [Кодексу академічної доброчесності](#).

Процес вивчення освітнього компонента здійснюється за умов дотримання здобувачами освіти та викладачем [Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки від 30.10.2020 р.](#) URL: <http://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/Kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>.

В політиці оцінювання передбачені додаткові бали за наукову роботу (відповідно до [Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки від 26.06.2025 р.](#), URL: <https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/2025.-%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA.%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>).

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (семінарських) і має за мету перевірку рівня підготовленості здобувачів освіти до виконання конкретної роботи.

Поточний контроль реалізується в різних формах, зокрема опитування, виступи на практичних (семінарських) заняттях, експрес-контроль, перевірка результатів виконання різноманітних індивідуальних науково-дослідних завдань, контроль засвоєння того навчального матеріалу, який заплановано на самостійне опрацювання здобувачем, тощо.

Максимальна кількість балів за поточний контроль з ОК, де форма контролю екзамен, становить 70 балів, де форма контролю залік – 100 балів. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому рівні або на окремих його завершальних етапах. Він проводиться у формі модульного контролю, семестрового заліку та екзамену, атестації.

Максимальний бал, отриманий за модульні контрольні роботи, становить 30 балів.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння здобувачем освіти теоретичного матеріалу та практичних вмінь і навичок з окремого ОК за семестр. Складання екзамену обов'язкове та здійснюється під час екзаменаційної сесії відповідно до затвердженого розкладу.

У такому випадку підсумковий модульний контроль не враховується, а результати екзамену оцінюються за шкалою від 0 до 30 балів.

З ОК, де формою контролю є екзамен, протягом поточної роботи здобувач освіти має набрати не менше 35 балів (як допуск до складання іспиту). Для отримання допуску здобувач освіти має відпрацювати практичні роботи до дати іспиту під час основної сесії. Оцінки за відпрацьовані роботи викладач виставляє в електронний журнал успішності поруч або замість «н».

У випадку, якщо здобувач освіти отримав менше, ніж 35 балів, він не може бути допущеним до екзамену і повинен бути відрахований за академічну неуспішність. Під час складання екзамену здобувач може отримати від 0 до 30 балів. Підсумкову атестацію

студента здійснює екзаменаційна комісія після завершення навчання на певному освітньому рівні з метою встановлення фактичної відповідності рівня підготовки вимогам освітньо-професійної програми.

Оцінювання роботи здобувача освіти на практичних заняттях здійснюється шляхом накопичення балів. Максимальна кількість балів становить 100, з яких на практичних заняттях здобувачі сумарно можуть набрати максимально 70 балів: 60 балів на семінарах, 10 балів – виконання ІНДЗ (10 б). Решту 30 балів можна отримати за виконання завдань двох модульних контрольних робіт. Пропущені заняття здобувач може відпрацювати шляхом проведення тематичної розмови з викладачем відповідно до графіку консультацій.

Екзаменаційна оцінка визначається в балах (від 0 до 30) за результатами виконання екзаменаційних завдань.

Підсумкова семестрова оцінка з ОК, де формою контролю є іспит, виставляється без складання іспиту за результатами поточного і модульного контролю (якщо такий передбачено силабусом ОК) у випадку, якщо здобувач освіти успішно виконав усі завдання, передбачені силабусом, і набрав при цьому не менше як 75 балів. Така оцінка виставляється в день проведення екзамену в присутності здобувача освіти.

Підсумкова семестрова оцінка у випадку складання іспиту визначається як сума поточної семестрової та екзаменаційної оцінок у балах. Отримана оцінка заноситься до електронного журналу успішності

Під час вивчення ОК передбачена можливість визнання отриманої здобувачем вищої освіти неформальної освіти як оцінку з окремих тем згідно з [Положенням про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки від 29.06.2022 р.](http://surl.li/daloo) URL: <http://surl.li/daloo>

Підсумковий контроль

Оцінювання відповідей здобувачів/здобувачок на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до відповідей, участі в обговоренні, дискусії, дебатах; у формі написання підсумкових письмових робіт (контрольних і тестів) та завдань для самостійного опрацювання за змістовими модулями.

7. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

1. Адміністративно-територіальний устрій України у складі Російської імперії.
2. Ліквідація Гетьманщини. Включення Правобережної України, Південної України та Криму до Російської імперії.
3. Західноукраїнські землі під владою Австрійської монархії (кінець XVIII – 40 рр. XIX ст.
4. Соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель під владою Австрійської монархії (кінець XVIII – 40 рр. XIX ст.)
5. Адміністративно-політичний устрій українських земель під владою Російської імперії на межі XVIII–XIX ст.
6. Україна в роки російсько-турецької війни 1806–1812 рр.
7. Ярмаркова торгівля в Україні у першій половині XIX ст.
8. Зародження українського цукроваріння.

9. Масонські організації в Україні у першій чверті XIX ст.
10. Перші декабристські організації.
11. Південне товариство, його ідеологія та практична діяльність.
12. Товариство об'єднаних слов'ян.
13. Повстання Чернігівського полку та розправа над декабристами.
14. Польсько-шляхетський політичний менталітет. Виникнення Польського патріотичного товариства, його ідеологія й тактика.
15. Уроки повстання 1830–1831 рр. На Правобережній Україні. Заходи царського уряду щодо «деполонізації» Правобережжя.
16. Провал «Союзу польського народу», наслідки і значення його діяльності.
17. Шимон Конарський: історичний портрет.
18. Польський національно-визвольний рух 1820-х років і декабристи України.
19. Теоретико-методологічні засади концепції українського національного відродження кінця XVIII – початку XIX ст.
20. Малоросійське товариство.
21. Мовно-фольклорні та етнологічні дослідження в Україні у першій половині XIX ст.
22. «Історія Русів» – перший національний політичний памфлет української суспільної думки нового часу.
23. Київська «козаччина».
24. «Похід селян у Таврію за волею».
25. Українська історіографія. Визначні українські історики першої половини XIX ст.
26. М. Костомаров – історик і громадсько-політичний діяч.
27. «Руська трійця» – громадсько-культурне об'єднання на західноукраїнських землях.
28. Події революції 1848–1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада.
29. Політико-правове та соціальне становище українців у складі Австрійської імперії.
30. Фольклорно-етнографічні та історичні дослідження в західноукраїнських землях першої половини XIX ст.
31. Розвиток сільського господарства на Наддніпрянській Україні у XIX ст.
32. Підготовка та проведення селянської реформи 1861 р. в Україні. Скасування кріпосного права.
33. Історичні передумови і причини формування українських політичних партій.
34. Українське питання в діяльності українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
35. Історичний портрет Миколи Міхновського.
36. Професор С. Смаль-Стоцький у суспільно-політичному житті Буковини початку XX ст.
37. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX століття.
38. Аграрна політика П. Столипіна та проведення її в Україні.
39. Кримська війна та Великі реформи 1860–1870-х рр. Особливості реформаторської політики російської імперської влади на території України.

40. Адміністративно-територіальний устрій та організація австрійської державної влади в українських регіонах у складі монархії Габсбургів.
41. Реформи «освіченого абсолютизму» в Габсбурзькій монархії. Українське австрофільство.
42. Українське представництво в австрійських державних (Державна рада) і крайових (Галицький і Буковинський сейми) парламентських установах.
43. Індустріалізація в підросійській Україні: економічний і соціальний аспекти.
44. Соціальні верстви в Галичині, на Буковині й Закарпатті. Економічне становище українських регіонів у складі Габсбурзької монархії (до 1848 р.).
45. Аграрне законодавство Марії Терезії та Йосифа II. Аграрна реформа 1848 р. Суспільна та наукова діяльність І. Могильницького.
46. Ю. Гуца-Венелін як історик.
47. Життя і творча спадщина М. Лучкая.
48. В. Довгович – яскравий представник закарпатоукраїнського культурного життя кінця XVIII – першої половини XIX ст.
49. Суспільно-політична діяльність Я. Головацького.
50. Етнічний склад населення Наддніпрянської України в XIX ст.
51. Опозиційна та революційна діяльність росіян на Україні: декабристи й народники. «Малоросійський патріотизм» росіян Наддніпрянщини.
52. «Українське питання» у політиці російського царизму та російській громадській думці.
53. Поляки в соціо-етнічних конфліктах на Україні: російсько-польський і польсько-український антагонізми в земельному питанні. Листопадове (1830 р.) і Січневе (1863 р.) повстання.
54. Польська культурно-інтелектуальна присутність на Правобережній Україні. Образ України («Руси») й українця («русина») у польській громадсько-політичній думці XIX ст.
55. Польське населення Галичини й Буковини: соціально-демографічна характеристика. Польський шляхетський маєток. Аристократичні роди.
56. Галичина в контексті загальнопольського національного питання. Спроби польсько-українського порозуміння.
57. Культурно-інтелектуальне життя поляків у Галичині й на Буковині.
58. Розселення євреїв у Російській імперії. Правове становище і демографічні процеси. Структура зайнятості єврейського населення.
59. Громадсько-політичне та культурне життя єврейського населення у підросійській Україні. Антисемітизм.
60. Правове та економічне становище євреїв у монархії Габсбургів. Українсько-єврейські відносини.
61. Кримські татари. Кримськотатарське відродження XIX ст. І. Гаспринський – видатний кримськотатарський просвітник.
62. Харківські романтики. «Ідеологічна» функція літературної творчості І. Котляревського і Т. Шевченка.
63. Ідея слов'янської взаємності та «український месіанізм». «Руська трійця». Кирило-Мефодіївське товариство.

64. Утворення українських політичних партій в Галичині і Наддніпрянщині: порівняльна характеристика.
65. «Українське питання» в політиці австрійської влади. Вплив зовнішніх чинників на формування політики Відня щодо українців.
66. Народництво («народолюбство») як світоглядна основа українського руху в Російській імперії. Концептуалізація національної історії.
67. Політичні ідеї М. Драгоманова. «Культурницька» і «політична» течії в українському русі. Ідея національної єдності українців.
68. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини, Буковини й Закарпаття в середині й другій половині XIX ст.
69. Політизація українського руху на Наддніпрянській Україні на початку XX ст. Українська політична думка: між федеративністю і самостійністю.
70. Вплив революції 1905–1907 рр. на український рух. Українська громада в Державній думі.
71. Розгортання масового українського національного руху в Галичині на початку XX ст. Утвердження ідеї національної єдності та державного суверенітету України.
72. Університети в Україні (Харківський, Київський, Одеський, Львівський, Чернівецький): освітнє, наукове та соціальне призначення.
73. Світоглядні та культурно-мистецькі течії XIX ст. (Класицизм, Романтизм, Реалізм). Традиція й «модерн».
74. Роль Церкви у формуванні основ новочасного українського суспільства.
75. Історія України XIX ст. у світлі європейського досвіду націотворення та сучасних концепцій «нації» і «націоналізму».
76. Біографія та меценатська діяльність Ф. Штейнгеля.
77. Луцьк та Волинь наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.
78. Луцьк та Волинь у другій половині XIX – на початку XX ст.
79. Наукова і громадська діяльність Д. Яворницького.
80. Оперна співачка Соломія Крушельницька.
81. Суспільно-політична діяльність В. Вишиваного.
82. Театральний феномен М. Заньковецької.
83. Устим Кармелюк, Лук'ян Кобилиця: народні месники чи розбійники?
84. Часопис «Киевская старина» у суспільно-політичному житті України кінця XIX – початку XX ст.
85. Ю. Федькович – культурно-освітній діяч національного відродження українців Буковини.
86. Наукова і громадська діяльність В. Антоновича.
87. Наукова і громадська діяльність М. Грушевського.
88. Діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт».
89. Громадська діяльність Ю. Бачинського, І. Франка та М. Павлика.
90. Громадсько-політична діяльність М. Міхновського.

Шкала оцінювання

**Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітніх компонентів, де
формою контролю є іспит**

О цінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		о цінка	пояснення
90 –100	Відмінно	A	відмінне виконання
82 –89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75 –81	Добре	C	загалом хороша робота
67 –74	Задовільно	D	непогано
60 –66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
0– 59	Незадовільно	F х	Необхідне перескладання

8. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Основна література

Базова

Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / за заг. ред. М. Мудрого. Львів, 2016. 407 с.

Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів: «Магнолія-2006», 2024. 597 с.

Бойко О. Д. Історія України. Київ: Академія, 2023. 560 с.

Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.

Верига В. Нарис історії України. Львів: Світ, 1996. 447 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.

Добржанський О. Історія України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): Практикум. Чернівці: Золоті литаври, 2018. 200 с.

Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / за ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал. Київ: Laurus, 2011. 376 с.

Історія України нового часу (кінець XVIII – початок XX ст.): методичні рекомендації до семінарських занять / Уклад. Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, 2009. 96 с.

Комарницький О. Б. Історія українсько-російських відносин (XX – початок XXI ст.): навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2024. 154 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7991/Komarnitskyi-O.-Istoriiaukrainsko-rosiiskikh-vidnosyn-20-pochatok-21-st.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Комарницький О.Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7645/KomarnitskyiO.B.-Ahrarna-istoriia-Ukrainy-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. 496 с.

Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття XX століття). У 2-х кн. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 846 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016318

Сарбей В. Національне відродження України. Київ: б.в., 1999. 335 с. (Серія: Україна крізь віки. Т. 9).

Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ: Темпора, 2024. 892 с.

Турияня І. А. Історія та культура України нового часу : методичні рекомендації до навчальної дисципліни / Ужгород. нац. ун-т; Українсько-угорський навчально-науковий інститут; Каф. історії Угорщини та європейської інтеграції; ред. : М. Ю. Токар, В. В. Міщанин. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2023. 41 с.

Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолий. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Академперіодика, 2022. 706 с., 136 с. іл.(Україна. Нариси історії). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017093

Додаткова література

Бовуа Д. Трикутник Правобережжя: царат, шляхта і народ. 1793–1914 рр. / пер. з франц. З. Борисюк. Київ: ТОВ “Видавництво “Кліо”, 2020. 872 с.

Вендланд А.-В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією, 1848-1915 / пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий; Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів: Літопис, 2015. 688 с.

Від мурів до бульварів : творення модерного міста в Україні : (кінець XVIII - початок XX ст.) / [Н. І. Бацак, О. Л. Вільшанська, Т. В. Водотика, В. С. Шандра та ін.; відп. ред. О. П. Реєнт]; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України НАН України,

2019. 607 с.

Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX – початок XX ст.). К.: Український письменник, 2014. 496 с.

Історія Волині: видання друге, змінене і доповнене / наук. редактор, керівник автор. колективу М. М. Кучерепа; авт. кол.: В. А. Білик, Г.В.Бондаренко, В. І. Бортніков, Н. В. Кінд-Войтюк та ін.; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Надстир'я, 2024. 672 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/26102>

Кінд-Войтюк Н. В. Українські землі в умовах імперських трансформацій: політика модернізації, суспільні зміни та національна мобілізація (кінець XVIII — початок XX ст.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8(38) С. 833-845. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8\(38\)-833-845](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-833-845)

Кінд-Войтюк Н. В. Масонство в Україні у XVIII – на початку XX ст. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 8 (26). С. 1434-1448. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/14614/14684> DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-1434-1448](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1434-1448)

Kind-Voitiuk N. Application of computer technologies in innovative educational activity of a teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. № 6. P. 771–777. http://ijcsns.org/07_book/html/202206/202206097. http://paper.ijcsns.org/07_book/202206/20220697.pdf

Кінд-Войтюк Н. В. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять при підготовці студентів зі спеціальності «Історія». *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»)*. 2022. № 8 (13). С. 77–99. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8\(13\)-78-89](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8(13)-78-89)

Кінд-Войтюк Н. В. Український громадсько-політичний діяч, композитор, голова товариства «Просвіта»: Анатоль Вахнянин. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №11 (39). С. 1305–1312. <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/16427/16498>; DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11\(39\)-1305-1312](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-1305-1312)

Уривалкін О. М. Довідник з історії України. Київ: Дакор, КНТ, 2009. 1008 с.

Хрестоматія з історії України / Упоряд. та автор коментарів О. М. Уривалкін. Київ: КНТ, 2007. 520 с.

Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 427 с.

Шейко В. М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури: навч. посіб. 2-ге вид., виправл. Київ: Знання, 2010. 271 с.

Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX – 80-ті роки XX ст.): У 2 ч. / відп. ред. В. А. Смолій; НАН України. Інститут історії України. Ч. 1. К.: Інститут історії України, 2014. 587 с.

Інтернет ресурси

Бібліотека Волинського національного університету імені Лесі Українки (<https://library.vnu.edu.ua/>)

Ейдос – альманах присвячений проблемам теорії історіографії, методології та історії історичної науки (www.resource.history.org.ua)

Інститут історії України НАН України(www.resource.history.org.ua)

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України (<http://www.ipiend.gov.ua>)

Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України (<http://www.inst-ukr.lviv.ua/>)

Інституційний репозитарій Волинського національного університету імені Лесі Українки (<https://evnuir.vnu.edu.ua/>)

Локальна історія (<https://localhistory.org.ua>)

Міжнародний комітет історичних наук (www.cish.org)

На скрижалях (<https://na-skryzhalyah.blogspot.com/>)

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (www.nbuv.gov.ua)

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (<https://nlu.org.ua/article.php?id=146>)

Національна історична бібліотека України (<https://nibu.kyiv.ua>)

Український інститут національної пам'яті (www.uinp.gov.ua)

Український історичний портал (<http://resource.history.org.ua>)

Український історичний портал (<http://www.history.org.ua>)

Чтиво – вільна бібліотека україномовної літератури - <https://chtyvo.org.ua>

ACLS History E-Books (CIIA) (www.historyebooks.org)

Hartford Web Publishing (CIIA) (www.hartford.hwp.com)

9. ГЛОСАРІЙ

Академізм — мистецький стиль, що орієнтувався на класичні зразки.

Аграрне перенаселення — надлишок сільського населення, що не може знайти роботу на землі.

Аграрне питання — комплекс проблем, пов'язаних із розподілом землі, володінням нею та формами господарювання (ключове питання XIX – поч. XX ст.).

Автокефалія — незалежність помісної церкви.

Автономізм — вимога самоврядування у складі іншої держави.

Австрійський конституціоналізм — політична система Австро-Угорщини (з 1867 року), що надавала певні права.

Асиміляція — процес розчинення одного народу (меншості) в середовищі іншого (більшості) зі втратою своєї мови, культури та національної свідомості.

Багатоукладність економіки — співіснування різних економічних форм (капіталізм, феодалні пережитки, дрібне ремесло).

Більшовики — радикальна фракція РСДРП, що прагнула встановлення диктатури пролетаріату.

Буржуазія — клас власників капіталу та засобів виробництва.

Бюрократія — система управління, що здійснюється через чиновників (бюрократів), які суворо дотримуються формальних правил.

Валуєвський циркуляр (1863 року) — заборона на українську навчальну та релігійну літературу.

Весна народів — революції 1848–1849 років у Європі, що стимулювали національні рухи.

Відрізки — частини селянської землі, які були відчужені на користь поміщиків під час реформи 1861 року.

Відробіткова система — система, при якій селянин обробляв землю поміщика, "відробляючи" цим оренду власної землі (пережиток кріпацтва).

Викупні платежі — сума, яку селяни сплачували державі за свою землю після 1861 року.

Віче — народні збори, які активно використовувалися українськими політичними партіями в Галичині для мобілізації населення.

Володимир Антонович — історик, лідер хлопоманства, засновник київської школи істориків.

Вотчинна мануфактура — підприємство, що використовувало працю кріпосних селян.

Гасло «Своя хата, своя сила, своя правда» — ідеологічна основа народовців, що підкреслювала необхідність опори на власні сили українського народу.

Гетьманщина — історична назва Української козацької держави, що існувала у 1648–1764 рр.

Головна Руска Рада (ГРР) — перший український політичний орган у Галичині (1848 року).

Головна Українська Рада (ГУР) — політичний центр галицьких українців, проавстрійська орієнтація.

Громада (журнал) — видання Михайла Драгоманова у Женеві.

Громади — напівлегальні об'єднання інтелігенції (50-70-х років XIX ст.), що вели культурницьку роботу.

Громадівський соціалізм — ідеологія Михайла Драгоманова.

Греко-католицьке духовенство — освічений стан у Галичині, що очолив національне відродження.

Грошова реформа — серія перетворень (наприклад, С. Вітте в 1897 р. в Російській імперії), спрямована на зміцнення фінансової системи та введення золотого стандарту.

Декабристи — російські дворяни, організатори антисамодержавного повстання 1825 року.

Денаціоналізація — політика, спрямована на позбавлення народу його національних ознак (мови, культури).

Державна Дума — законодавчо-дорадчий орган у Російській імперії (1906–1917 років).

Диктатура пролетаріату — політична мета більшовиків: тимчасова влада робітничого класу, що встановлюється революційним шляхом.

Діло — впливова народовська газета у Львові.

Дмитро Донцов — публіцист, ідеолог інтегрального націоналізму та СВУ.

Дуалізм — система державного управління, де влада поділена між двома центрами (як Австро-Угорщина з 1867 року).

Економічна криза — фаза циклічного розвитку капіталістичної економіки, що характеризується падінням виробництва.

Емський акт (1876 року) — повна заборона українського друку, театру та ввезення книг із-за кордону.

Есерівський рух — партія соціалістів-революціонерів, впливова в Україні (зосереджувалися на аграрному питанні).

Жандармерія — військова поліція, що використовувалася для підтримання порядку та політичного розшуку (особливо в Австро-Угорщині).

Журнал «Основа» — перший український суспільно-політичний і літературно-науковий місячник (1861–1862 рр.), видавався в Петербурзі.

Залізнична лихоманка — бурхливе будівництво залізниць у 1870-1880-х роках.

Земельна громада — форма сільської общинної власності на землю, що існувала в Російській імперії до Столипінської реформи.

Земства — органи місцевого самоврядування у Наддніпрянщині (з 1864 року), що займалися освітою, медициною, шляхами.

Земська статистика — збір та аналіз статистичних даних місцевими органами самоврядування.

Зоря Галицька — перша українська газета (1848 року), видавалася ГРР.

Іван Котляревський — зачинатель нової української літературної мови.

Іван Франко — письменник, політичний діяч, співзасновник РУРП.

Іван Шраг — лідер української думської громади в Першій Державній Думі.

Ідейний рух — те саме, що **Романтизм**, що надихав на пошук національного духу у фольклорі та історії.

Індустріалізація — процес створення великого машинного виробництва, що супроводжується зростанням промисловості.

Інтегральний націоналізм — радикальна ідеологія, що ставить інтереси нації вище за все (Д. Донцов).

Іноземний капітал — інвестиції з Великої Британії, Франції, Бельгії та Німеччини у важку промисловість Півдня.

Іредентизм — рух за приєднання території, що належить іншій державі, на основі етнічної спорідненості (наприклад, ідеї об'єднання Наддніпрянщини та Галичини).

Історія Русів — історико-політичний трактат, що обґрунтовував державницьку традицію.

Кадетська партія (Конституційно-демократична партія) — ліберальна партія Російської імперії (діяла з 1905 р.), що виступала за конституційну монархію та автономію України.

Капіталізм — економічна система, заснована на приватній власності та ринкових відносинах.

Категорія селян — те саме, що **Удільні селяни**, що належали імператорській родині.

Київська громада — найвпливовіший гурток інтелігенції 1870-х років.

Кирило-Мефодіївське товариство — перша політична організація в Україні (1846–1847 років).

Книга буття українського народу — програмний документ Кирило-Мефодіївців (автор М. Костомаров).

Кобзар — збірка творів Тараса Шевченка.

Колоніальна політика — політика, спрямована на економічне та політичне підкорення іншої території.

Колоніальний додаток — економічний статус України як постачальника сировини та ринку збуту для імперій.

Колоніальні товари — продукти, що імпортувалися в Україну (наприклад, чай, кава), оскільки тут не вироблялися.

Конвекція — те саме, що **Концесія**, дозвіл, наданий урядом приватним особам (часто іноземцям) на ведення господарської діяльності.

Конституціоналізм — ідеологія, що вимагає обмеження влади законом.

Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) — документ, що визначав основи державного устрою Війська Запорозького, використовувався як символ державності.

Концентрація виробництва — зосередження виробництва на великих підприємствах.

Конфедерація — форма об'єднання суверенних держав.

Конскрипція — військова повинність (використовувалася в Австро-Угорщині).

Кооперативна ідеологія — ідея самодопомоги та самоорганізації народу в економічній сфері.

Кооперативний банк «Дністер» — перша українська фінансова установа у Львові (1895 р.), що підтримувала український бізнес.

Кооперативний рух — добровільні об'єднання громадян (кредитні, споживчі) для спільної господарської діяльності.

Кріпосне право — система юридичних норм, що закріплювала спадкову залежність селянина від поміщика (скасоване в Наддніпрянщині 1861 року, у Галичині 1848 року).

Купецька мануфактура — підприємство, що використовувало вільнонайману працю.

Леся Українка — письменниця, активна діячка українського руху.

Лібералізм — політична течія, що обстоює права та свободи особистості.

Літературне товариство ім. Т. Шевченка — культурно-наукова установа у Львові (з 1892 р. — НТШ), стала прообразом академії наук.

Майнові цензи — обмеження виборчих прав залежно від розміру майна (діяли в Австро-Угорщині).

Майнові цінності — загальний термін для позначення матеріальних ресурсів та власності.

Малоросійство — ідеологічна течія, що заперечувала самостійність української нації та її культури.

Маніфест 17 жовтня 1905 року — акт Миколи II, що проголосив політичні свободи.

Мануфактура — велике підприємство, засноване на поділі ручної праці.

Марксизм — ідеологія, що обґрунтовувала необхідність соціалістичної революції (впливова в РУП).

Масонство — таємні дворянські організації, що поширювали ліберальні та автономістські ідеї.

Меншовики — поміркована фракція РСДРП.

Микола Костомаров — історик, ідеолог Кирило-Мефодіївського товариства.

Микола Міхновський — ідеолог українського самостійництва (автор **Самостійної України**).

Михайло Грушевський — історик, голова НТШ.

Михайло Драгоманов — публіцист, ідеолог громадського соціалізму.

Міські думи — органи міського самоврядування (з 1870 року).

Модернізм — мистецький напрям кінця XIX – початку XX ст., що відмовлявся від традиційних форм.

Монархізм — ідеологія, що обстоює владу однієї особи — монарха.

Монополія — об'єднання підприємств, що контролює виробництво або збут товару.

Наймана праця — використання робочої сили за заробітну плату.

Народовці (українофіли) — західноукраїнська течія, що обстоювала окремішність українців (з 1860-х років).

Народне віче — великі публічні збори, організовані українськими партіями в Галичині для масової підтримки своїх вимог.

Народництво — ідеологія, що ідеалізувала селянство як носія національного духу.

Національна демократія — політична течія, що прагнула поєднати національні інтереси із загальнодемократичними цінностями.

Національна свідомість — усвідомлення належності до нації та власних інтересів.

Національно-персональна автономія — право на самоврядування для нації незалежно від території проживання.

Незалежність (самостійність) — повний суверенітет держави.

Неокласицизм — мистецький напрям, що наслідував античні зразки (поширений у XIX ст.).

Нова Січ — останнє козацьке утворення (до 1775 року).

НТШ (Наукове товариство ім. Т. Шевченка) — найбільший науковий центр у Львові, очолював М. Грушевський.

Оброк — натуральні або грошові платежі феодалу від селян.

Одеське товариство історії та старожитностей — наукова установа (з 1839 р.), що вивчала Південну Україну.

Орієнтація на Габсбургів — політична лінія галицьких українців, які шукали підтримки у Відні проти польського домінування.

Панславізм — ідеологія політичної єдності всіх слов'янських народів.

Пантелеймон Куліш — письменник, етнограф, автор першої фонетичної абетки (кулішівка).

Панщина — примусова праця селян на землі феодала за користування наділом.

Парламентаризм — система, де виконавча влада відповідальна перед законодавчою.

Партія соціал-демократів (УСДП) — соціалістична партія (з 1899 р. у Галичині), що виступала за права робітників та самостійність.

Партійна система — сукупність політичних партій та відносин між ними (сформувалася в Галичині у 1890-х рр., у Наддніпрянщині — на поч. XX ст.).

Політика «Нової Ери» — спроба українсько-польського компромісу в Галичині (1890–1894 рр.), що передбачала певні поступки українцям.

Політична нація — спільнота громадян, об'єднана політичними цінностями та державою.

Польське домінування — політичне та економічне верховенство польської шляхти та адміністрації в Галичині після 1867 року.

Полонізація — політика, спрямована на асиміляцію українців Галичини на користь польської культури та мови.

Правда (журнал) — народовське видання у Львові.

Пролетаріат — суспільний клас, позбавлений засобів виробництва, живе продажем робочої сили.

Промисловий переворот — перехід від ручної праці до машинного виробництва (1840-1880-х років).

Просвіта — культурно-освітнє товариство (засноване у Львові 1868 року).

«Пробудження» — назва процесів національного відродження (кінець XVIII – поч. XX ст.) на Західній Україні.

Рада — щоденна україномовна газета в Києві (1906–1914 років).

Реалізм — напрям у літературі, що відображав життя суспільства без прикрас.

Ремісничі цехи — традиційні об'єднання ремісників, що занепадали під тиском мануфактурного виробництва.

Рентна плата — форма плати за землю (в Галичині) після скасування кріпацтва в 1848 році.

Рекрутська повинність — обов'язок відбувати військову службу (до 1874 року — довічна, потім — шість років).

Револьюційна Українська Партія (РУП) — перша партія Наддніпрянщини (1900 року).

Ризький договір (1921 р.) — договір, що визначив поділ українських земель між Польщею та більшовицькою Росією (як наслідок ПСВ та Визвольних змагань).

Романтизм — ідейний рух, що надихав на пошук національного духу у фольклорі та історії.

Румунізм — політика Румунії, спрямована на асиміляцію українців Буковини.

Русалка Дністровая — альманах Руської трійці (1837 року), маніфест національного відродження.

Русифікація — політика насадження російської мови та культури.

Русофільство (москвофільство) — західноукраїнська течія, що вважала українців частиною російського народу.

Руська трійця — гурток у Галичині (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), що започаткував національне відродження.

Русько-Українська Радикальна Партія (РУРП) — перша українська політична партія (1890 року, І. Франко).

Рух «будителів» — представники духовенства та інтелігенції Закарпаття, що очолили національне пробудження в ХІХ ст.

Карпато-руський рух — проросійська течія, що вітала окупацію Галичини.

Самостійна Україна — програмовий твір М. Міхновського (1900 року), перша вимога незалежності.

Свідомість — те саме, що **Національна свідомість**.

Секуляризація — процес зменшення впливу церкви на суспільне життя.

Сервітути — право користування спільними угіддями (лісами, пасовищами), що спричиняло конфлікти.

Синдикат — вид монополії, де учасники зберігають виробничу, але втрачають комерційну самостійність.

Сільськогосподарська спеціалізація — концентрація на виробництві певних видів продукції (наприклад, цукрового буряка).

Сільськогосподарський пролетаріат — селяни, які втратили землю і змушені були найматися на роботу.

Слобожанщина — історичний регіон на північному сході України.

Соборність — ідея політичного об'єднання всіх українських етнічних земель в єдиній державі.

Соціальна мобілізація — процес залучення широких верств населення (селянства, робітників) до політичного та громадського життя.

Союз Визволення України (СВУ) — політична організація, що виступала за незалежну Україну (утворена 1914 р.).

Спілка — професійна організація робітників для захисту їхніх прав (наприклад, профспілка).

Столипінська аграрна реформа — урядова реформа 1906–1910 рр., спрямована на руйнування земельної громади та створення міцного прошарку приватних власників (фермерів).

Суспільно-політичний рух — спільна діяльність громадян, спрямована на зміну політичних або соціальних умов.

Тарас Шевченко — поет-пророк, ідеолог українського відродження.

Театр корифеїв — перший професійний український театр (М. Кропивницький, М. Садовський, М. Заньковецька).

Теорія «єдиної неподільної Росії» — офіційна ідеологія царизму, яка заперечувала право українців на окремішність.

Тимчасовозобов'язані селяни — категорія селян (1861–1883 років), які мали відробляти повинності до повного викупу землі.

Тиха праця — культурницька діяльність після Емського акту (1876 року).

Транспортна революція — якісні зміни у розвитку транспорту (будівництво залізниць, пароплавство) у ХІХ ст.

Трест — вид монополії, де учасники втрачають і виробничу, і комерційну самостійність.

Трудова еміграція — масове виїзд населення (особливо з Галичини) у пошуках роботи за кордон.

ТУП (Товариство українських поступовців) — надпартійна організація (з 1908 року), що об'єднала українську інтелігенцію.

УДП (Українська Демократична Партія) — ліберально-демократична партія (1904 року).

Удільні селяни — категорія селян, що належали імператорській родині.

Унітаризм — ідея неподільної, централізованої держави (програма Павла Пестеля).

Університет св. Володимира — Київський університет, заснований 1834 року.

Українська думська громада — українська фракція у Державних Думах.

Українська Радикальна Партія (УРП) — соціалістична партія (1904 року).

Український клуб (Київ) — культурно-просвітницьке об'єднання української інтелігенції (1908–1912 рр.) після відносної лібералізації.

Українофільство — загальна назва для культурно-просвітницького руху.

Урбанізація — зростання міст та збільшення частки міського населення.

Уставні грамоти — документи 1861 року, що фіксували умови звільнення селян та їхні обов'язки перед поміщиком.

Фабрика/Завод — велике підприємство, засноване на машинній праці.

Федералізм — ідея союзу суверенних республік (програма Микити Муравйова, Кирило-Мефодіївське братство).

Фільварок — багатогалузеве господарство шляхтича/поміщика, засноване на праці кріпаків.

Фонетичний правопис — система письма, що базується на вимові (використовували народовці).

Харківський університет — центр просвітницької діяльності у Слобожанщині (заснований 1805 року).

Хижацька експлуатація — надмірне, нераціональне використання природних ресурсів (наприклад, лісів Галичини) і праці.

Хлопоманство — рух польської шляхти Правобережжя, яка перейшла на позиції українського народу (В. Антонович).

Хліборобський рух — форма сільськогосподарської самоорганізації (наприклад, кооперація) та політичної активності селянства.

Цензура — державний нагляд за друком та засобами масової інформації.

Цукровий король — неофіційна назва представників родини Терещенків та Харитоненків.

Чорносотенці — російські монархічні та націоналістичні організації (діяли після 1905 р.), що виступали проти будь-яких національних рухів.

Чумацтво — традиційний візницький промисел, що занепав із розвитком залізниць.

Шахтарство — робочий прошарок, зайнятий у вугільній та гірничодобувній промисловості Донбасу.

Шептицький Андрій — митрополит Греко-католицької церкви (з 1901 р.), один із найвидатніших духовних та національних лідерів Галичини.

Язичіє — штучна мовна суміш, використовувана русофілами.

Ярмаркова торгівля — переважаюча форма торгівлі, заснована на сезонних великих зборах продавців і покупців.

**10 ХРОНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК , ІСТОРИЧНІ ОСОБИ, ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ ПО ТЕМА ТЕМА 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVIII СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1750 р.	друга хвиля гайдамацького руху на Правобережжі
1750-1764 рр.	гетьманування останнього лівобережного гетьмана Кирила Розумовського
1764 р.	російська імператриця Катерина II назавжди скасувала посаду гетьмана, натомість заснувала другу Малоросійську колегію, яку очолив П.Румянцев
1765 р.	п'ять козацьких полків Слобідської України були реорганізовані в Слобідсько-Українську губернію Російської імперії, а з козацького війська було утворено п'ять гусарських полків російської армії
1768 р.	Коліївщина – третя хвиля гайдамацького руху на Правобережжі, яку очолили М.Залізняк та І.Гонта
1768-1774 рр.	перша російська турецька війна, яка закінчилася перемогою росіян і підписанням Кючук-Кайнарджійського миру. У результаті до складу Росії відходили українські землі в міжріччі Дніпра та Південного Бугу до узбережжя Чорного моря. Кримське ханство оголошувалося незалежним від Туреччини
1772 р.	Перший поділ Речі Посполитої між Пруссією, Росією та Австрією, за яким до Австрійської імперії відійшла Галичина
1775 р.	російські війська зруйнували останню Запорозьку Січ (Нову Січ). Останнім кошовим отаманом був П.Калнишевський. Частина козаків пішла за Дунай, де вони на території Туреччини організували Задунайську Січ Австрійська імперія окупувала Буковину, яка до цього перебувала під контролем Туреччини
1781 р.	ліквідація полкового адміністративного устрою

	Лівобережжя. Реорганізація території колишньої Гетьманщини в три російські намісництва
1783 р.	козацькі війська колишньої Гетьманщини були реорганізовані в десять кавалерійських полків російської армії указом російської імператриці Катерини II на Лівобережжі було запроваджено кріпацтво приєднання до Криму до Російської імперії
1784 р.	заснування м. Севастополя
1785 р.	російська імператриця Катерини II видала «Жалувану грамоту дворянству» («Грамоту про вільність дворянства»), за якою козацька старшина отримала статус російського дворянства
1787 р.	на основі частини колишніх запорозьких козаків створення Чорноморського козацького війська, яке було переселено на Кубань
1787-1791 рр.	друга російсько-турецька війна, яка закінчилася перемогою Росії й підписанням Ясського миру. Росія приєднала українські землі між Південним Бугом та Дніпром. Туреччина визнала приєднання до Росії Криму та Кубані
1793 р.	другий поділ Речі Посполитої, за яким до Російської імперії відійшла Правобережна Україна
1795 р.	другий поділ Речі Посполитої, за яким до Російської імперії відійшла Західна Волинь. Річ Посполита перестала існувати як окрема держава. Всі її землі поділили між собою Росія, Австрія та Пруссія заснування Одеси
1796 р.	на південних землях України (Новоросії) російським урядом було запроваджене кріпацтво

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Березовський Максим	Український композитор, диригент, співак. Класик європейської музики XVIII ст., автор опери «Демофонт»
Боровиковський Володимир	український та російський художник-живописець другої половини XVIII – початку XIX ст. Іконописець та портретист. Академік Петербурзької академії мистецтв
Бортнянський Дмитро	відомий український співак, композитор і диригент другої половини XVIII – початку XIX ст. Створив новий тип хорового концерту
Ведель Артем	український музикант, диригент, композитор, співак другої половини XVIII – початку XIX ст.
Габсбурги	правляча династія в Австрійській імперії
Гонта Іван	уманський сотник, один з керівників повстання Коліївщини на Правобережжі у 1768 р. Жорстоко страчений поляками
Григорович-Барський Іван	найвидатніший архітектор козацького бароко XVIII ст.
Єлизавета	російська імператриця, з дозволу якої у 1750 р. був обраний останній лівобережний гетьман К.Розумовського
Залізняк Максим	запорозький козак, якого повсталі обрали гетьманом повстання Коліївщини на Правобережжі у 1768 р.
Катерина Велика II	російська імператриця, за наказом якої була остаточно ліквідована Гетьманщина у 1764 р. та зруйнована Нова Запорозька Січ у 1775 р.
Левицький Дмитро	український та російський художник-портретист другої половини XVIII – початку XIX ст. Академік Петербурзької академії мистецтв
Розумовський	останній лівобережний гетьман Гетьманщини 1750-1764

Кирило	рр. Президент Петербурзької академії наук. Відбудував м. Батурин. Проводив судову та військову реформу козацької держави. У 1763 р. відправив до імператриці Катерини II «Глухівські петиції» з проханням повернути втрачені права Гетьманщини та закріпити посаду гетьмана за родом Розумовським. У 1764 р. за наказом Катерини II був позбавлений гетьманської булави
Калнишевський Петро	останній отаман Запорозької Січі (Нової Січі), яку зруйнували війська Катерини II у 1775 р. Був ув'язнений до монастиря. Прожив 113 років
Пінзель Іван	визначний український галицький скульптор XVIII ст.
Погребняк Яків	український архітектор доби козацького бароко XVIII ст.
Румянцев Петро	російський князь, який очолив другу Малоросійську колегію у 1764 р. Організатор перетворення Гетьманщини на російську провінцію. Провів «Генеральний опис Малоросії»
Сковорода Григорій	видатний український філософ XVIII ст. Поет та педагог. Автор творів «Байки харківські» та «Сад божественних пісень»

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Барська конфедерація	військово-політичне об'єднання польської шляхти, створене 1768 р. і спрямоване на збереження необмежених шляхетських прав і привілеїв, а також католицької церкви. Барська конфедерація сприяла насильницькому покатоличенню українців та засиллю кріпацтва. Діяльність Барської конфедерації спровокувала Коліївщину
Генеральний опис Малоросії	перепис населення колишньої Гетьманщини, організований П.Румянцевим у 1765-1767 рр. Детальний опис поземельної власності та майна кожного господаря тощо
Глухівські петиції	звернення у 1763 р. останнього лівобережного гетьмана К.Розумовського до російської імператриці Катерини II з проханням повернути втрачені права Гетьманщини та закріпити посаду гетьмана за родом Розумовським

Жалувана грамота дворянству	видана у 1785 р. російською імператрицею грамота, за якою козацька старшина отримала статус російського дворянства
Задунайська Січ	козацька Січ, заснована на р. Дунай у 1776 р. козаками зруйнованої Нової Січі. Під час чергової російсько-турецької війни козаки Задунайської Січі на чолі з Й.Гладким перейшли на бік російської армії. На їх основі у 1832 р. було організоване Азовське козаچه військо
Зимівник	назва господарства, хутора козаків, де вони перебували, коли не було військових дій (особливо взимку)
Коліївщина	третя, найбільша хвиля гайдамацького руху на Правобережжі у 1768 р. на чолі із гетьманом повсталих М.Залізнякам та уманським сотником І.Гонтою. Коліївщина була придушена за допомогою російських військ. Події Коліївщини лягли в основу поеми Т.Шевченка «Гайдамаки»
Кючук-Кайнарджійський мир	мирний договір по закінченню російсько-турецької війни 1768-1774 рр. У результаті до складу Росії відходили українські землі в міжріччі Дніпра та Південного Бугу до узбережжя Чорного моря. Кримське ханство оголошувалося незалежним від Туреччини
Наказний гетьман	особа, яка тимчасово обіймала посаду гетьмана указом правителя
Нова Сербія	військово-адміністративна одиниця, створена російським урядом у середині XVIII ст. на території сучасної Кіровоградської області, яка заселялась переважно сербськими військовими поселенцями
Нова (Підпільненська) Січ	остання Запорозька Січ на Дніпрі. Заснована за сприяння гетьмана Д.Апостола у 1734 р. Зруйнована російськими військами Катерини II у 1775 р.
Новоросія	в російських документах офіційна назва південної України в XVIII-XIX ст.
Паланки	адміністративно-територіальні одиниці (округи) земель Запорозької Січі
Слобожанщина	історична <i>область</i> , яка <i>охоплює</i> території сучасних

	Харківської, Сумської, Донецької, Луганської областей України та частину <i>Воронезької, Белгородської і Курської областей</i> Росії
Слов'яносербія	військово-адміністративна одиниця, створена російським урядом у середині XVIII ст. між річками Бахмутка та Луганка (сучасні Луганська та Донецька області), яку заселяли переважно вихідці з Балканського півострова
Чорноморське козацьке військо	створене у 1787 р. на основі частини колишніх запорозьких козаків Нової Січі козацьке прикордонне військо, яке було переселено на Кубань
Ясський мир	мирний договір 1791 р. по закінченню російсько-турецької війни. Росія приєднала українські землі між Південним Бугом та Дніпром. Туреччина визнала приєднання до Росії Криму та Кубані

ТЕМА 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКО ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ XVIII– У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1789 – 1793 рр.	Турбаївське антифеодальне повстання на Катеринославщині
1791 р.	місія В.Капніста в Берлін (Пруське королівство) з метою організувати російсько-пруську війну та звільнити Україну з-під влади Росії. Місія провалилася
1796 р.	згідно з указом російського імператора Павла I на російських землях замість намісництв запроваджувалися губернії
1798 р.	перше видання «Енеїди» І.Котляревського
1802 р.	остаточний поділ Наддніпрянської України на 9 губерній
1806-1812 рр.	російсько-турецька війна, що закінчилася перемогою Росії та підписанням Бухарестського миру. У результаті були приєднані до Російської імперії такі українські землі як Бессарабія
1813-1835 рр.	партизанська антифеодальна селянська боротьба на Поділлі на чолі з У.Кармелюком
1812 р.	французько-російська (вітчизняна) війна. Наступ французьких військ Наполеона на Російську імперію
1817 – 1857 рр.	запровадження в Російській імперії військових поселень - так зване «самоутримання» війська, коли частина військових-селян одночасно виконували сільськогосподарські роботи і несли військову службу. Хлопчиків із 7 років зараховували до таких новобранців (кантоністів)
1818 р.	заснування у м. Полтава масонської ложі «Любов до істини», до якої входив І.Котляревський заснування у Києві масонської організації «Ложа

	об'єднаних слов'ян»
1819 р.	повстання проти військових поселень у Чугуєві (Харківщина) заборона діяльності масонських лож в Україні
1821 р.	заснування декабристських організацій: Північне товариство (м.Петербург) та Південне товариство (м.Тульчин)
1821-1822 рр.	діяльність нелегального Малоросійського товариства на чолі з В.Лукашевичем. Товариство використовувало досвід діяльності масонських організацій. Програмний документ – «Катехізис автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
1822 р.	заборона масонських лож в Російській імперії
1823 р.	заснування у м. Новгород-Волинському Товариства об'єднаних слов'ян на чолі з братами П. і А. Борисовими
1825 р., 14 грудня	повстання декабристів у м. Петербурзі
1825 р., 29 грудня – 1826 р., 3 січня	декабристське повстання Чернігівського полку в Україні, яке очолив С. Муравйов-Апостол. Повстання було придушене
1828-1829 рр.	російсько-турецька війна, яка закінчилася перемогою Росії та підписанням Адріанопольського миру
1828 р.	під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр. козаки Задунайської січі на чолі із Й.Гладким перейшли на бік російської армії
1830 – 1831 рр.	польське повстання за відновлення незалежності Речі Посполитої, яке було придушене російськими військами. Українці в переважній більшості не підтримали польське повстання
1831 р.	скасування магдебурзького права на Лівобережжі

1832 р.	формування на основі козаків Задунайської Січі Азовського козачого війська, яке повинно було охороняти узбережжя Азовського моря. У 1864 р. Азовське козацьке військо було ліквідоване
30-40-ві рр.. XIX ст.	початок промислового перевороту в Російській імперії
1841 р.	ліквідація судочинства за Литовськими статутами на Правобережжі
1846-1847 рр.	діяльність Кирило-Мефодіївського братства
1847-1848 рр.	Інвентарна реформа на Правобережжі - система заходів, проведених урядом Росії з метою впорядкування кріпосницьких відносин, тобто визначення повинностей та розмірів земельних наділів залежних селян
1855 р.	«Київська козаччина» – масовий рух селянства Київщини за повернення козацького стану

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Білозерський Василь	український суспільно-політичний діяч XIX ст., журналіст. Один з організаторів Кирило-Мефодіївського братства у 1846 р. Редактор першого українського щомісячного журналу «Основа» 1861-186 рр.
Борисови, брати Андрій і Петро	декабристи, у 1823 р. у м. Новгород-Волинському заснували Товариство об'єднаних слов'ян
Гладкий Йосиф	останній кошовий отаман Задунайської Січі.
Гулак Микола	український учений, математик, природознавець, громадсько-політичний діяч XIX ст. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р.

Капніст Василь	дворянин-автономіст, виступав за повернення прав Гетьманщини. Здійснив місію в Берлін (Пруське королівство) з метою організувати російсько-пруську війну та звільнити Україну з-під влади Російської імперії. Місія провалилася
Кармелюк Устим	керівник селянських антифеодальних повстань на Поділлі протягом 1813-1835 рр.
Костомаров Микола	видатний український історик XIX ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу»
Котляревський Іван	український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди» 1798 р. Засновник української класичної літератури. Організатор полтавського козачого полку під час російсько-французької війни 1812 р.
Куліш Пантелеймон	український письменник XIX ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства
Лукашевич Василь	керівник Малоросійського товариства у 1821-1822 рр. Автор «Катехізису автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
Муравйов Микита	керівник Північного товариства декабристів. Автор «Конституції» - програмного документу Північного товариства
Муравйов-Апостол Сергій	керівник декабристського повстання Чернігівського полку в Україні, що тривало з 29 грудня 1825 р. по 3 січня 1826 р. повстання було придушене
Пестель Павло	керівник Південного товариства декабристів. Автор «Руської правди» - програмного документу Південного товариства
Шевченко Тарас	відомий український поет XIX ст., громадсько-політичний діяч. Брав участь у засіданні Кирило-Мефодіївського братства

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Абсолютизм (абсолютна монархія)	необмежена влада правителя, яка ґрунтується на сваволі і за якої досягається високий ступінь державної влади. У Російській імперії абсолютна монархія набула форми самодержавства
Азовське козацьке військо	створене у 1832 р. за основі козаків колишньої Задунайської Січі військо задля охорони узбережжя Азовського моря. У 1864 р. Азовське козацьке військо було ліквідоване
Антифеодальний рух	суспільний рух проти панування феодальних відносин – кріпацтва
Військові поселення	«самоутримання» війська. Частина військових-селян одночасно виконували сільськогосподарські роботи і несли військову службу. Хлопчиків із 7 років зараховували до таких новобранців (кантоністів). Військові поселення в Російській імперії були протягом 1817-1857 рр.
Губернія	адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії на чолі з губернатором
Генерал- губернаторство	велика адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії, до складу якої входило декілька губерній. Очолював генерал-губернатор
Декабристи	представники опозиційного російського дворянства, які боролися за повалення царату (самодержавства), скасування кріпацтва та демократизацію Росії у першій чверті XIX ст.
Інвентарна реформа	система заходів, проведених урядом Росії на Правобережжі у 1847-1848 рр. з метою впорядкування кріпосницьких відносин, тобто визначення повинностей та розмірів земельних наділів залежних селян
«Катехізис автономіста»	програмний документ Малоросійського товариства складений В.Лукашевичем. Головна мета Малоросійського товариства (1821-1822 рр.) - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства тощо

«Київська козаччина»	масовий рух селянства Київщини 1855 р. за повернення козацького стану
Кирило-Мефодіївське братство	українська таємна політична організація 1846-1847 рр., яка намагалася поширювати свої ідеї культурно-просвітницькою діяльністю. Програмний документ братства – «Книга буття українського народу» М.Костомарова. Ідеї братства: скасування кріпацтва, повалення самодержавства, реалізація демократичних прав та свобод, національне визволення українського народу, створення федерації вільних демократичних слов'янських держав зі столицею в Києві
«Книга буття українського народу»	програмний документ Кирило-Мефодіївського братства, автором якого був М.Костомаров
«Конституція» М.Муравйова	програмний документ Північного товариства декабристів
«Ложа об'єднаних слов'ян»	київська масонська ложа, заснована у 1818 р.
«Любов до істини»	полтавська масонська ложа, заснована у 1818 р. Одним із членів ложі був І.Котляревський
Масонство	релігійно-етичний рух, прибічники якого закликали до морального самовдосконалення й об'єднання людей за принципами Свободи, Рівності, Братерства. Хоча масони заявляли про невтручання в політику, вони відігравали помітну роль у революційних та національно-визвольних рухах. Уперше масони виникають в Англії у XVIIIст. і поширюються в інших країнах Європи. У Росію та Україну масони потрапляють наприкінці XVIII ст.
Малоросійське товариство	полтавське товариство 1821-1822 рр. на чолі з В.Лукашевичем, яке використовувало досвід діяльності масонських організацій. Програмний документ – «Катехізис автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
Національна ідея	ідея (сукупність ідей), яка покликана об'єднати націю задля вирішення нагальних для нації завдань

Національне відродження	пробудження національної самосвідомості народів, які не мали власної державності; фактично – процес становлення нації
Нація	історична спільність людей, що складається у процесі формування спільної території, економічних зв'язків, мови, етнічних особливостей культури й характеру (менталітету)
Опозиція	протидія, опір панівній думці влади
Південне товариство	декабристське товариство, засноване у 1821 р. в м. Тульчині на чолі з П.Пестелем. Програмний документ товариства – «Руська правда» П.Пестеля. Ідеї товариства: проголошення республіки; скасування кріпацтва; демократичні права та свободи; збереження єдиної неподільної Росії. Україна повинна була б стати однією з 10 областей Росії
Північне товариство	декабристське товариство, засноване у 1821 р. в м. Петербурзі на чолі з М.Муравйовим. Програмний документ товариства – «Конституція» М.Муравйова. Ідеї товариства: проголошення Конституційної монархії, скасування кріпацтва; демократичні права та свободи; перетворення Росії на федерацію, але без урахування етнічних кордонів. Україна мала бути поділена на Чорноморську державу (з центром у м. Києві) та Українську державу (з центром у м. Харкові)
Промисловий переворот	перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів
«Руська правда» П.Пестеля	програмний документ Південного товариства декабристів
Самодержавство	форма абсолютизму в Російській імперії
Суспільно-політичний рух	рух, учасники якого пропонують різноманітні ідеї вдосконалення життя суспільства
Товариство об'єднаних слов'ян	Декабристська організація, заснована братами А. і П. Борисовими у м. Новгород-Волинському у 1823 р. Товариство об'єдналося з Південним товариством у 1825 р.

Цензура	система державного нагляду за змістом та розповсюдженням інформації
Шпіцрутен	довга тонка і гнучка палиця або прут, яким били засуджених у царській армії, проганяючи їх через шеренгу солдатів

ТЕМА 3. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ XVIII– У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

70-80-ті рр. XVIII ст.	реформи Марії-Терезії та Йосифа II в Австрійській імперії
1789 р.	скасування панщини в Австрійській імперії реформою імператора Йосифа II. Після смерті Йосифа II панщина була поновлена
1816 р.	греко-католицький священик І.Могилянський у м. Перемишлі заснував Товариство греко-католицьких священників
20-30-ті рр. XIX ст.	рух опришків під керівництвом М.Штолюка діяльність Перемишльського культурно-освітнього гуртка на чолі з єпископом М. Левицьким
30-40 рр. XIX ст.	початок промислового перевороту на Західноукраїнських землях
1831 р.	«холерні бунти» в Закарпатті - виступи селян, пов'язані з епідемією холери
1833 р.	заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця». Засновниками гуртка були М.Шашкевич, І.Вагилевич та Я.Головацький
1837 р.	видання культурно-просвітницьким гуртком «Руська трійця» альманаху «Русалка Дністровая»
1843-1844 рр.	селянське повстання на Буковині під проводом Л.Кобилиці
1848-1849 рр.	революції у Австрії, Франції, Італії та Німеччині, що увійшли в історію під назвою «весна народів»
1848 р., квітень	остаточне скасування панщини в Галичині

1848 р., травень	у Львові створено першу українську політичну організацію – Головну Руську Раду, яку очолив Г.Яхимович
1848 р., червень	Слов'янський з'їзд у м. Празі, на якому відбулося визнання українців за окремий народ з власними національними потребами
1848 р., жовтень	Собор руських учених у Львові, на якому утверджено єдину граматику української мови, висунуто вимогу впровадження рідної мови в усіх школах
1848 р., 1-2 листопада	ініційоване поляками збройне повстання у Львові, яке придушене австрійськими військами
1848-1850 рр.	друге селянське повстання на Буковині під проводом Л.Кобилиці
1849 р.	Буковина отримала статус окремого автономного округу у складі Королівства Галичини та Лодомерії

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Вагилевич Іван	західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Габсбурги	правляча династія в Австрійській імперії
Головацький Яків	західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Марія-Терезія	австрійська імператриця (1740-1780 рр.) з роду Габсбургів. Представниця освіченого абсолютизму. Започаткувала ряд прогресивних реформ в Австрійській імперії у 70-80-хх рр. XVIII ст.

Йосиф II	австрійський імператор (1780-1790 рр.) з роду Габсбургів. Син Марії-Терезії. Представник освіченого абсолютизму. Продовжував прогресивні реформи в Австрійській імперії, започатковані Марією-Терезою у 70-80-хх рр. XVIII ст.
Кобилиця Лук'ян	ватажок селянських повстань на Буковині 1843-1844 рр. та 1848-1850 рр. Депутат австрійського рейхстагу (парламенту) у 1848 р.
Левицький Михайло	настоятель Української Греко-Католицької Церкви у XIX ст., керівник Перемишльського культурно-просвітницького гуртка
Могильницький Іван	західноукраїнський освітній і церковний діяч, греко-католицький священник. Засновник у м. Перемишлі 1816 р. Товариства греко-католицьких священників
Шашкевич Маркіян	західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священник. Очолив культурно-просвітній гурток «Руська трійця» у 1833 р. Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая» у 1837 р. Виступав за рівноправність руської мови
Штолюк Михайло	керівник руху опришків на Західній Україні в 20-30-ті рр. XIX ст.
Яхимович Григорій	єпископ Української Греко-Католицької Церкви у XIX ст. (з 1860 р. її настоятель). У 1848 р. очолив у Львові першу українську політичну організацію – Головну Руську Раду

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Весна народів»	революції в Австрії, Франції, Італії та Німеччині 1848-1849 рр. Революції зазнали поразки
Галицько-Руська матиця	культурно-освітнє товариство, яке засноване у Львові 1848 р. і займалося переважно видавництвом дешевих освітніх книжок
	перша західноукраїнська політична організація, що

Головна Руська Рада	виникла під час революції в Австрійській імперії у травні 1848 р. у Львові. ГРР ставила собі за мету поділити Галичину на Західну (польську) та Східну (українську); запровадити українську мову в освіті та державному діловодстві, досягти рівноправ'я з поляками тощо. ГРР видавала газету «Зоря Галицька» та заснувала видавництво «Галицько-Руська матиця»
Екстенсивне землеробство	система господарювання, завдяки якій збільшення продукції досягається лише при розширенні посівних площ
Інвентарі	господарські описи міст та поміщицьких маєтностей на західноукраїнських землях
Інтенсивне землеробство	система господарювання, завдяки якій збільшення продукції досягається засобом удосконалення праці та техніки
«Зоря Галицька»	перша газета українською народною мовою, що виходила друком у Львові з 1848 р. по 1857 р. Друкований орган Головної Руської Ради
Королівство Галичини та Лодомерії	коронний край Австрійської імперії, до складу якого входили українські землі Східної Галичини та Північної Буковини
Промисловий переворот	перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів
Революція	стрімкі радикальні зміни політичного, економічного та соціального життя суспільства здебільшого насильницьким методом народного повстання
Рейхстаг	назва парламенту (законодавчого органу влади) в Австрійській імперії
«Русалка Дністровая»	літературний альманах, який був виданий у м. Будапешті культурно-освітнім гуртком «Руська трійця» у 1837 р. Того ж року був конфіскований владою
«Руська трійця»	галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М.Шашкевичем, І.Вагилевичем та Я.Головацьким

Руський собор	організація полонізованої української шляхти, яка виникла під час революції в Австрійській імперії у квітні 1848 р. у Львові й підтримувала ідею незалежності Польщі
Сервітути	право користуватися чужою власністю. На правах сервітуту селяни користувалися спільно з поміщиками лісами, луками, пасовиськами тощо
«Холерні бунти»	збройні виступи селян Закарпаття у 1831 р., пов'язані з епідемією холери
Центральна Рада Народова	польська політична організація, що виникла під час революції в Австрійській імперії у квітні 1848 р. у Львові. ЦРН ставила собі за мету відновити незалежність польської держави

ТЕМА 4. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ КІНЦЯ ХVІІІ– ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1784 р.	заснування Львівського університету, при якому відкрито Руський інститут з українською мовою навчання, що діяв до 1809 р.
1798 р.	перше видання «Енеїди» І.Котляревського відкриття першого професійного театру із професійною трупю в м. Харкові
1805 р.	<i>відкриття першого в Наддніпрянській Україні Харківського університету з ініціативи В.Каразіна</i>
1809 р	будівництво італійським архітектором Тома де Томоном оперного театру в Одесі
1816 р.	греко-католицький священик І.Могилянський у м. Перемишлі заснував Товариство греко-католицьких священників
1817 р.	<i>закриття Києво-Могилянської академії, на базі якої у 1819 р. була відкрита Київська духовна академія</i>
1820 р.	<i>відкриття князем О.Безбородьком в м. Ніжині гімназії вищих наук, що прирівнювалася до університету</i>
1833 р.	заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця». Засновниками гуртка були М.Шашкевич, І.Вагилевич та Я.Головацький
1834 р.	відкриття Київського університету імені князя Володимира (сучасний Національний університет імені Т.Шевченка)
1837 р.	видання культурно-просвітницьким гуртком «Руська трійця» альманаху «Русалка Дністровая»
1840 р.	

	<i>перше видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка</i>
1846 р.	<i>перше видання «Історії Русів»</i>
1848 р.	відкриття кафедри української мови у Львівському університеті перший з'їзд українських діячів науки та культури у Львові - Собор руських учених

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Вагилевич Іван	західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Головацький Яків	західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Гулак Микола	український учений, математик, природознавець, громадсько-політичний діяч XIX ст. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р.
Гулак-Артемовський Петро	український письменник XIX ст., поет, байкар. Започаткував в українській літературі жанр романтичної балади
Каразін Василь	український вчений-хімік першої половини XIX ст. Засновник Харківського університету 1805 р.
Квітка-Основ'яненко Григорій	український прозаїк, драматург першої половини XIX ст. Засновник художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі
Кониський Григорій	український письменник шляхетського походження, церковний та культурний діяч XVIII ст. Один з імовірних авторів «Історії Русів»
Костомаров Микола	видатний український історик XIX ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-

	Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу»
Котляревський Іван	український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди» 1798 р. Засновник української класичної літератури. Організатор полтавського козачого полку під час російсько-французької війни 1812 р.
Куліш Пантелеймон	український письменник XIX ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства
Максимович Михайло	український вчений-енциклопедист, історик XIX ст. Перший ректор Київського університету імені князя Володимира
Могильницький Іван	західноукраїнський освітній і церковний діяч, греко-католицький священник. Засновник у м. Перемишлі 1816 р. Товариства греко-католицьких священників
Остроградський Михайло	видатний український вчений-математик XIX ст.
Полетика Григорій	український громадський діяч XVIII ст., письменник, поліглот, перекладач. Один з імовірних авторів «Історії Русів»
Шашкевич Маркіян	західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священник. Очолив культурно-просвітній гурток «Руська трійця» у 1833 р. Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністрова» у 1837 р. Виступав за рівноправність української мови
Шевченко Тарас	відомий український поет XIX ст., громадсько-політичний діяч. Брав участь у засіданні Кирило-Мефодіївського братства

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Енеїда» І.Котляревського	українська поема, написана письменником І.Котляревським і вийшла друком у 1798 р. «Енеїда» - перша пам'ятка української літератури, що була написана розмовною
----------------------------------	--

	мовою. Поема започаткувала становлення нової української літератури
Класицизм	мистецький та архітектурний стиль, в основу якого покладені традиції античності як норма та зразок досконалості. В архітектурі класицизму масово представлені колони
«Кобзар» Т.Шевченка	збірка поезії українського поета Т.Шевченка, яка вперше вийшла друком у 1840 р. в м. Санкт-Петербург
Романтизм	ідейний рух у літературі та мистецтві кінця XVIII-XIX ст., характерними ознаками якого є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, загострення уваги до психологічних проблем особистості, її почуттів тощо
«Історія Русів»	історичний твір української національно-політичної думки кінця XVIII – початку XIX ст., у якому представлений історичний розвиток України від найдавніших часів до 1769 р. Уперше твір вийшов друком у 1846 р. Автор невідомий. Імовірними авторами вчені визначають Г.Кониського та Г.Полетику
«Русалка Дністровая»	літературний альманах, який був виданий у м. Будапешті культурно-освітнім гуртком «Руська трійця» у 1837 р. Того ж року був конфіскований владою
«Руська трійця»	галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М.Шашкевичем, І.Вагилевичем та Я.Головацьким

ТЕМА 5. НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1853-1856 рр.	Кримська війна між Росією та Туреччиною, на боці якої виступила Англія і Франція. Росія війну програла через відсталість економіки та військової техніки. Кримська війна стала поштовхом до реформ у Російській імперії 60-70-х рр. ХІХ ст.
1859 р.	заснування першої української громади в м. Санкт-Петербурзі. Засновниками були В.Білозерський, М.Костомарові Т. Шевченко
1861 р., 19 лютого	російський імператор Олександр II проголосив Маніфестом скасування кріпацтва в Росії. Початок масштабних реформ у Росії
60-70-ті рр. ХІХ ст.	масштабні реформи в Російській імперії
1861-1862 рр.	видання журналу «Основа» - першого щомісячного українського журналу, який був заснований у м. Санкт-Петербург українською громадою
1863 р.	підписання міністром внутрішніх справ П.Валуєвим таємного «Валуєвського» циркуляра, у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
1863-1864 рр.	польське повстання за відновлення незалежності Речі Посполитої, яке було придушене російськими військами. Українці в переважній більшості не підтримали польське повстання
1864 р.	земська реформа, судова реформа та освітня реформи в Російській імперії
1865 р.	відкрито першу залізницю в Наддніпрянській Україні, що з'єднала Балту й Одесу
1870 р.	реформа міського самоврядування в Російській імперії

1873 р.	заснування Київською «Старою» громадою Історичного товариства Нестора-літописця заснування Київською «Старою» громадою Південно-Західного відділу Російського географічного товариства на чолі з Г.Галаганом заснування в Києві народниками таємної організації «Київська комуна»
1874 р.	запровадження загальної військової повинності в Російській імперії
1875 р.	заснування в Одесі народниками таємної організації «Південні бунтарі»
1876 р.	підписання Емського указу російським імператором Олександром II, який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень... закриття Південно-Західного відділу Російського географічного товариства
1877 р.	«Чигиринська змова» - спроба народників на чолі з Я.Стефановичем організувати селянське повстання під Чигирином. Змова була розкрита російською владою
1881 р.	вбивство імператора Олександра II народниками-терористами
1891-1893 рр.	діяльність української таємної організації «Братство тарасівців», яка поставила собі за мету здобуття державної незалежності України
1896 р.	у Києві було утворене таємне товариство «Молода Україна», члени якого згодом утворили одну з перших українських соціал-демократичних груп
1897 р.	створення «Всеукраїнської загальної організації» з ініціативи В.Антоновича

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Алчевські	родина українських підприємців-меценатів XIX ст.
Антонович Володимир	український історик, археолог, професор Київського університету XIX ст. Лідер хлопоманів. Очолював Київську громаду
Валуєв Петро	російський державний діяч, граф XIX ст. На посаді міністра внутрішніх справ Російської імперії підписав циркуляр у 1863 р. (Валуєвський циркуляр), який обмежив уживання української мови, заборонивши друкувати українською шкільну та релігійну літературу
Галаган Григорій	український громадський діяч XIX ст. Голова Південно-Західного відділу Російського географічного товариства 1873-1876 рр.
Грінченко Борис	український письменник, мовознавець, етнограф, історик, громадсько-політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Укладач чотиритомного тлумачного «Словаря української мови». Один із співзасновників «Братства тарасівців» 1891 р.
Драгоманов Михайло	український учений та громадсько-політичний діяч XIX ст., один з організаторів «Старої громади» в Києві. Емігрував до Женеви (Швейцарія), де видавав журнал «Громада». Відстоював соціалістичні ідеї. Майбутнє України вбачав у якості автономії в межах демократичної Російської федерації
Липа Іван	український громадсько-політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Засновник та лідер таємного товариства «Братство Тарасівців»
Олександр II	російський імператор, ініціатор масштабних реформ 60-70-х рр. XIX ст. у Російській імперії. У 1876 р. підписав Емський указ, який фактично заборонив українську мову в імперії
Потебня Олександр	український мовознавець, філософ, громадський діяч XIX ст. Член Київської громади

Симиренки	український рід підприємців-цукроварів, власників машинобудівних заводів, конструкторів, піонерів пароплавства на Дніпрі, практиків садівництва, меценатів української культури XIX ст.
Стефанович Яків	народник, організатор «Чигиринської змови» 1877 р.
Терещенки	рід українських підприємців XIX ст., що переважно займалися цукроварінням. Відомі своєю меценатською діяльністю
Харитоненки	українські цукрозаводчики зі Слобожанщини, купці, меценати другої половини XIX ст.
Чубинський Павло	український етнолог, поет, громадський діяч XIX ст., автор слів сучасного українського гімну «Ще не вмерла України...» Член Південно-Західного відділу Російського географічного товариства
Яхненки	родина заможних українських промисловців-цукрозаводчиків першої половини XIX ст.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Братство тарасівців	українська таємна студентська організація 1891-1893 рр. на чолі з І.Липою. Члени товариства дали клятву на могилі Т.Шевченка поширювати ідеї Великого Кобзаря. Мета товариства — боротися за здобуття державної незалежності України
Валуєвський циркуляр	циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П.Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
Військова реформа в Російській імперії 1862-1874 рр.	суть реформи: - у 1874 р. запроваджено загальну військову повинність чоловіків з 20 р., які не належали до дворянського стану; - служба в армії скорочувалася до 6-7 років, особи з вищою освітою служили менше;

	- армія переозброювалася за новітніми технологіями, створено паровий флот
Всеукраїнська загальна організація	українська підпільна організація, створена у 1897 р. з ініціативи В.Антоновича з метою об'єднати всі українські патріотичні сили
Громади	напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини XIX ст. Перша громада була заснована у м. Санкт-Петербурзі у 1859 р. колишніми членами Кирило-Мефодіївського братства М.Костомаровим, В.Білозерським та Т.Шевченком. Видавали перший український щомісячний журнал «Основа» 1861-1863 рр. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Громадівський рух	культурно-просвітницька діяльність громад у Наддніпрянській Україні в 60-70-х рр. XIX ст. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Емський указ	указ російського імператора Олександра II 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень... Указ заборонив громади і закрив Південно-Західний відділ Російського географічного товариства
Земства	органи місцевого самоврядування в повітах та губерніях Російської імперії, що були створені земською реформою 1864 р., і які опікувалися школами, лікарнями, культурою, благоустроєм тощо
Земська реформа в Російській імперії 1864 р.	реформа місцевого самоврядування, згідно якої у повітах та губерніях обиралися земські управи (земства). На Правобережжі земська реформа була впроваджена 1911 р., оскільки влада побоювалася польського визвольного руху
Київська комуна	таємна організація народників у Києві, що була заснована у 1873 р.
Колоніальний характер економіки	використання однією країною економічного потенціалу іншої задля власних потреб

Кримська війна	війна 1835-1856 рр. Росії з Туреччиною та її союзниками (Францією та Англією). Під час війни у 1854-1855 рр. тривала героїчна оборона Севастополя російськими військами. Війна продемонструвала технічну відсталість Росії від країн Європи. Росія війну програла. Кримська війна стала поштовхом до реформ у Російській імперії 60-70-х рр. XIX ст.
Міського самоврядування реформа в Російській імперії 1870 р.	у результаті реформи в містах імперії обиралися міські думи, які опікувалися благоустроєм міста
Молода Україна	таємне товариство, утворене у Києві 1896 р., члени якого згодом утворили одну з перших українських соціал-демократичних груп
Молода громада	українська молодь, що у 70-80-х рр. XIX ст. відходить від культурно-просвітницької діяльності й ставить собі за мету політичну боротьбу за соціалістичні ідеї та ідеї незалежності чи автономії України
Народники	представники російського суспільно-політичного руху другої половини XIX ст., метою якого було розбудова соціалістичного суспільства на основі селянських общин. Народники займалися терористичною діяльністю. Відповідальні за вбивство російського імператора Олександра II у 1881 р.
Освітня реформа в Російській імперії 1864 р.	Суть реформи: - уведено єдину систему початкової освіти; - створено мережу класичних гімназій та реальних училищ; - відновлено автономію університетів
«Основа»	перший український щомісячний журнал, який видавався у м. Санкт-Петербург громадою у 1861-1862 рр.
Південні бунтарі	таємна організація народників в Одесі, що була заснована у 1876 р.

Південно-Західного Російського географічного товариства	наукове товариство 1873-1876 рр., що було частиною імператорського Російського географічного товариства. Засноване з ініціативи Київської громади. Закрите Емським указом російського імператора Олександра II у 1876 р.
Реальні училища	середні навчальні заклади, створені в російській імперії внаслідок освітньої реформи 1864 р., випускники яких отримували робітничу спеціальність
Реформи	перетворення в державі, здійснюване владою законними засобами
Селянська реформа в Російській імперії 1861 р.	ліквідація кріпацтва в імперії. Суть реформи: - скасовано особисту залежність селян від поміщика; - селяни дістали особисту свободу і громадянські права; - земля передавалася селянським общинам за викуп. 20% поміщику сплачували селяни, решту платила держава. Селяни мали погасити борг державі протягом 49 років; - до укладання викупної угоди селяни мушили виконувати повинності поміщику, мали статус тимчасовозобов'язаних; - на Правобережжі селянські наділи збільшили, а тимчасовозобов'язаних не було, щоб позбавити польських поміщиків селянської підтримки
Соціалізм	вчення про суспільний лад, який, на думку його прихильників, повинен прийти на заміну капіталізму, заперечує приватну власність і експлуатацію людини людиною. Соціалізм визначають також як справедливе суспільство рівних людей. Джерелом несправедливості вважається приватна власність, яка призводить до появи багатих та бідних. Тому, на думку соціалістів, потрібно ліквідувати приватну власність, замінивши її суспільною (народною) власністю, що і призведе до побудови соціалізму. Радикальні соціалісти пропонували побудувати соціалізм засобами народної революції. Найбільш обґрунтовано соціалістичні ідеї були представлені в працях німецьких мислителів К.Маркса та Ф.Енгельса
Стара (Київська) громада	культурно-просвітницька організація української інтелігенції у Києві, яка діяла у 1859-1876 рр. Заборонена Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Судова реформа в Російській імперії 1864 р.	Суть реформи: - запроваджено безстановий, незалежний від влади суд;

	- судові засідання були публічними; - судочинство відбувалося на змагальній основі: прокурор – адвокат; - уведено суд присяжних
Тимчасовозобов'язані	після скасування кріпацтва 1861 р. селяни, які мушили виконувати повинності поміщику до укладання викупної угоди
Хлопомани	частина українських і польських (з українським корінням) студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури. Очолив гурток хлопоманів В.Антонович. Хлопомани ходили по селах і збирали український фольклор. Поляки зневажливо називали їх хлопами (неосвіченими простолюдинами), звідси і походить назва - хлопомани
Чайковці	члени народницьких гуртків, які отримали назву за ім'ям одного з лідерів народників - М.Чайковського
Чигиринська змова	спроба народників на чолі з Я.Стефановичем організувати селянське повстання під Чигирином 1877 р.. Змова була розкрита російською владою

**ТЕМА 6. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ
(АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1851р.	ліквідація Головної Руської Ради, яка проіснувала з 1848 р. по 1851 р.
1867 р.	Австрійська імперія згідно з Конституцією перетворюється на дуалістичну (двоєдину) Австро-Угорську імперію
1868 р.	заснування у Львові української «Просвіти» - культурно-освітнього товариства
1869 р.	заснування української культурно-освітньої організації Буковини «Руська бесіда»
1870 р.	москвофіли Галичини заснували громадсько-політичну організацію Руська Рада
1873 р.	заснування у Львові літературного товариства ім. Т.Шевченка, яке з 1892 р. перейменоване на Наукове товариство імені Т.Шевченка
1885 р.	народовці Галичини заснували політичну організацію Народна Рада, яку очолив Ю.Романчук
1890 р.	заснування у Львові Русько-української радикальної партії (РУРП) - першої української політичної партії
1892 р.	літературне товариство ім. Т.Шевченка перейменоване на Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ)
1895 р.	Ю.Бачинський опублікував брошуру «Ukraineirredenta» («Україна уярмлена»), у якій доводив історичну необхідність здобуття Україною незалежності
1899 р.	заснування у Львові Української національно-демократичної партії (УНДП)

	заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП)
--	---

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бачинський Юліан	український політичний і громадський діяч кінця XIX — початку XX ст. Член РУРП, а с 1899 р. УСДП. У 1895 р. опублікував брошуру «Ukrainairredenta» («Україна уярмлена»), у якій доводив історичну необхідність здобуття Україною незалежності
Ганкевич Микола	український політичний діяч кінця XIX — початку XX ст. Соціал-демократ. Перший голова і засновник УСДП 1899 р.
Нагірний Василь	український громадський діяч кінця XIX — початку XX ст., архітектор. Організатор кооперативного руху селян Галичини
Павлик Михайло	український письменник, громадсько-політичний діяч Галичини кінця XIX - початку XX ст., член Наукового товариства ім.Т.Шевченка. Ініціатор створення першої української політичної партії РУРП у 1890 р.
Романчук Юліан	український політичний і громадський діяч другої половини XIX — початку XX ст. Лідер народовців. Засновник та голова української «Просвіти» 1868 р. Один із засновників Літературного (Наукового) товариства ім. Т.Шевченка у 1873 р. Ініціатор і провідник Народної ради 1885 р. Співзасновник та голова УНДП 1899 р.
Федькович Юрій	український письменник, очолив українське національне відродження на Буковині в другій половини XIX ст.
Франко Іван	український письменник, поет, громадсько-політичний діяч Галичини другої половини XIX — початку XX ст. Співзасновник та керівник першої української політичної партії РУРП 1890 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Аграрне перенаселення	наявність значного безробіття серед населення, зайнятого у сфері сільського господарства і відсутність можливості забезпечити необхідний мінімум достатку для своєї
------------------------------	---

	родини
Демографічний бум	стрімке збільшення кількості населення
Еміграція	добровільний виїзд з однієї країни до іншої на постійне або тимчасове проживання
Кооператив	добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності
Мітинги-віче	форма мирної боротьби галицьких селян другої половини XIX — початку XX ст. за свої політичні, економічні та соціальні права
Москвофіли	представники суспільно-політичного руху Західної України, які орієнтувалися на Російську імперію і ставили собі за мету об'єднати Західноукраїнські землі з Наддніпрянською Україною під владою Росії. Отримували фінансову підтримку з Росії. У 60-80-х рр. XIX ст. займали провідне становище в громадському житті Західної України. Москвофіли не визнавали існування окремого українського народу й української мови; стверджували, що існує єдиний руський народ, який поживає від Карпат до Камчатки. Створили штучну мову «язичіє»
Народна рада	політична організація галицьких народовців, заснована у Львові 1885 р. на чолі з Ю.Романчуком з метою продовження діяльності Головної Руської Ради, що існувала впродовж 1848-1851 рр.
Народовці (українофіли)	національна українська течія на Західній Україні, що зародилася в 60-х рр. XIX ст., представники якої доводили самостійність українського народу, культури, мови. Народовці виступали за єдність українських земель, необхідність їх об'єднання; розвиток української мови, культури тощо. Лідером народовців був Ю.Романчук
Нова ера	українсько-австрійсько-польські домовленості кінця XIX ст. Зміст домовленостей: - надання українцям місць в Австрійському парламенті та Галицькому сеймі; - відкриття трьох українських гімназій; - відкриття кафедри української історії у Львівському

	університеті; - розширення сфери використання української мови в державних установах; - українцям був відкритий доступ до державних посад
Партія	громадська організація, що відстоює ідеї певної верстви суспільства з метою здобуття чи утримання політичної влади
П'ємонт	італійське королівство, навколо якого відбулося об'єднання Італії в середині XIX ст. Наприкінці XIX ст. Галичину називали українським П'ємонтом
Просвіта	українське культурно-освітнє товариство Галичини, засноване народовцями у 1868 р.
Радикали	представники молодшої української інтелігенції Галичини кінця XIX — початку XX ст., які вели боротьбу за визволення українського народу від соціального та національного гніту. Сповідували соціалістичні ідеї. Створили перші політичні партії. Лідерами українських радикалів були І.Франко та М.Павлик
Руська бесіда	українське культурно-освітнє товариство Буковини, засноване у 1869 р.
Руська Рада	громадсько-політична організація Галичини, заснована москвофілами у 1870 р. з метою продовжувати діяльність Головної Руської Ради, яка діяла з 1848 р. по 1851 р.
Русько-українська Радикальна Партія (РУРП)	перша українська політична партія, заснована у Львові 1890 р. Ініціаторами створення та лідерами партії були І.Франко та М.Павлик. Програма партії: демократизація суспільства, усунення експлуатації, утвердження соціалістичних реформ, піднесення самосвідомості українців, автономія України (незалежність на перспективу)
Трудова міграція	добровільний виїзд з однієї країни до іншої на постійне або тимчасове проживання з метою працевлаштування на певній території
«Ukrainairredenta»	опублікована у 1895 р. Ю.Бачинським брошура, у якій

(«Україна уярмлена»)	автор доводив історичну необхідність об'єднання українських земель та здобуття Україною незалежності
Українофільство	термін, поширений з другої половини XIX ст., на означення любові до України, українського народу, української культури тощо
Українська Національно- Демократична Партія (УНДП)	українська політична партія, заснована у Львові 1899 р. колишніми членами РУРП. Очолив партію Ю.Романчук. Незабаром стала найчисельнішою партією національного спрямування. Програма партії: виховання почуття єдності з Наддніпрянською Україною; створення єдиної української автономної провінції у складі Австро-Угорщини; соборність і незалежність України
Українська Соціал-Демократична Партія (УСДП)	українська соціалістична партія Галичини та Буковини, заснована у 1899 р. як автономна частина Соціал-демократичної робітничої партії Австрії. Очолив партію М.Ганкевич. Програма партії: досягнення соціалізму методом реформ, захист інтересів робітників
Язичіє	суміш російської, української, польської та церковнослов'янської мов, яку штучно створили москвофіли і подавали як справжню руську мову

ТЕМА 7. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1861-1862 рр.	видання журналу «Основа» - першого щомісячного українського журналу, який був заснований у м. Санкт-Петербург українською громадою
1862-1882 рр.	<i>спорудження архітектором О.Беретті Володимирського собору в Києві</i>
1864 р.	<i>перша постановка в м. Санкт-Петербурзі української опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»</i> заснування у Львові першого українського професійного театру
1865 р.	відкриття в Одесі Новоросійського університету, третього університету в Наддніпрянській Україні
1868 р.	<i>заснування у Львові української «Просвіти» - культурно-освітнього товариства</i>
1873 р.	заснування у Львові літературного товариства ім. Т.Шевченка, яке з 1892 р. перейменоване на Наукове товариство імені Т.Шевченка
1873-1876 рр.	<i>діяльність у Києві Південно-західного відділу Російського географічного товариства</i>
1873-1919 рр.	<i>діяльність у Києві історичного товариства Нестора-літописця</i>
1875 р.	відкриття Чернівецького університету
1880 р.	<i>перше видання роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»</i>
1882 р.	<i>заснування в Єлисаветграді М. Кропивницьким</i>

	<i>першого українського професійного театру Наддніпрянщини (Театр корифеїв)</i>
<i>1882-1907 рр.</i>	<i>видання в Києві журналу «Киевская старина»</i>
<i>1886 р.</i>	<i>відкриття в Одесі І. Мечником першої в Російській імперії (другої у світі) бактеріологічної станції</i>
1892 р.	літературне товариство ім. Т.Шевченка перейменоване на Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ)
<i>1893 р.</i>	<i>відкриття В. Хвойком перших пам'яток трипільської культури</i>
<i>1903 р.</i>	<i>заснування М. Лисенком у Києві музично-драматичної школи - першого в Україні музичного навчального закладу</i>
1905 р.	скасування обмежень української мови внаслідок першої російської революції 1905-1907 рр.
1906 р.	заснування культурно-освітніх товариств «Просвіта» в Києві, Полтаві, Одесі, Чернігові
<i>1907 р.</i>	<i>заснування М. Грушевським «Українського наукового товариства»</i> <i>заснування М.Садовським в Києві першого українського стаціонарного театру, який у 1906 р.почав діяти в Полтаві</i>

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Васильківський Сергій	український живописець Слобожанщини, пейзажист другої половини XIX — початку XX ст.
Вовчок Марко	відома українська письменниця другої половини XIX — початку XX ст.
Гулак-	український композитор, музикант XIX ст., автор першої

Артемовський Семен	української опери «Запорожець за Дунаєм» 1864 р.
Заболотний Данило	український учений-мікробіолог, епідеміолог другої половини XIX — початку XX ст., засновник Інституту мікробіології та епідеміології в Києві 1928 р.
Заньковецька Марія	українська театральна акторка другої половини XIX — початку XX ст.
Карпенко-Карий Іван (справжнє прізвище Тобілевич)	український письменник, драматург, актор театру другої половини XIX – початку XX ст. Брат П. Саксаганського, М.Садовського та М.Садовської-Барілотті
Коцюбинський Михайло	видатний український письменник, громадський діяч другої половини XIX - початку XX ст. Голова чернігівської Просвіти. Один із засновників Братства Тарасівців
Кримський Агатангел	український вчений, історик, письменник, мовознавець, поліглот другої половини XIX – першої половини XX ст. Знав понад 70 мов
Кропивницький Марко	український драматург, театральний актор другої половини XIX – початку XX ст. З ім'ям М.Кропивницького пов'язують створення першого українського професійного театру в Єлисаветграді 1882 р. (Театр корифеїв)
Крушельницька Соломія	відома українська оперна співачка кінця XIX – першої половини XX ст. Ще за життя С.Крушельницька була визнана найкращою співачкою світу
Леонтович Микола	український композитор, хоровий диригент, громадський діяч кінця XIX – початку XX ст.
Лисенко Микола	український композитор, диригент, музикант, громадський діяч другої половини XIX — початку XX ст. Автор опери «Наталка-Полтавка», «Тарас Бульба» та ін.
Мечников Ілля	учений-мікробіолог другої половини XIX – початку XX ст. У 1886 р. <i>відкрив в Одесі першу в Російській імперії (другу у світі) бактеріологічну станцію</i>

Нечуй-Левицький Іван	український прозаїк, перекладач другої половини XIX – початку XX ст.
Пимоненко Микола	український художник-живописець другої половини XIX – початку XX ст. Автор картин «Ворожіння», «Свати» та ін.
Садовська- Барілотті (справжнє Тобілевич) Марія прізвище	українська співачка і театральна акторка другої половини XIX — початку XX ст. Сестра П. Саксаганського, М.Садовського та І.Карпенко-Карого
Садовський Микола (справжнє прізвище Тобілевич)	український театральний діяч, заснував перший український стаціонарний театр у 1906 р. у Полтаві. 1907-1919 рр. театр діє в Києві. Брат П. Саксаганського, І.Карпенко-Карого та М.Садовської-Барілотті
Саксаганський Панас (справжнє прізвище Тобілевич)	український театральний діяч, актор,режисер другої половини XIX – першої половини XX ст. Брат М.Садовського, І.Карпенко-Карого та М.Садовської-Барілотті
Старицький Михайло	український письменник, театральний і культурний діяч другої половини XIX – початку XX ст. Автор п'єси «За двома зайцями»
Стефаник Василь	український письменник-новеліст кінця XIX – першоїполовини XX ст.
Тобілевичі	Відомий український рід театральних діячів другої половини XIX — першої половини XX ст. Представниками роду Тобілевичів були П.Саксаганський, М.Садовського, І.Карпенко-Карого, М.Садовська-Барілотті
Українка Леся	українська письменниця та поетеса другої половини XIX – початку XX ст.
Федькович Юрій	український письменник, очолив українське національне відродження на Буковині в другій половині XIX ст.
Франко Іван	український письменник, поет, громадсько-політичний діяч Галичини другої половини XIX — початку XX ст. Співзасновник та керівник першої української політичної партії

	РУРП 1890 р.
Яворницький Дмитро	український історик другої половини XIX — першої половини XX ст., дослідник історії українського козацтва

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Валуєвський циркуляр	циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П.Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
Громади	напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини XIX ст. Перша громада була заснована у м. Санкт-Петербурзі у 1859 р. колишніми членами Кирило-Мефодіївського братства М.Костомаровим, В.Білозерським та Т.Шевченком. Видавали перший український щомісячний журнал «Основа» 1861-1863 рр. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Громадівський рух	культурно-просвітницька діяльність громад у Наддніпрянській Україні в 60-70-х рр. XIX ст. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Емський указ	указ російського імператора Олександра II 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень... Указ заборонив громади і закрив Південно-Західний відділ Російського географічного товариства
Меценат	особа, яка безкорисливо вкладає кошти в розвиток освіти, науки, культури тощо
Модернізм	напрямок у мистецтві початку XX ст., який характеризується еклектикою (змішуванням стилів), відмовою від мистецьких традицій минулого та утвердженням нових нетрадиційних мистецьких форм. В архітектурі центральними концепціями модернізму є функціоналізм і відсутність

	декоративності
«Основа»	перший український щомісячний журнал, який видавався у м.Санкт-Петербург громадою у 1861-1862 рр.
Південно-Західного Російського географічного товариства відділу	наукове товариство 1873-1876 рр., що було частиною імператорського Російського географічного товариства. Засноване з ініціативи Київської громади. Закрите Емським указом російського імператора Олександра II у 1876 р.
Просвіта	українське культурно-освітнє товариство Галичини, засноване народовцями у 1868 р.
Професійний театр	театр, у якому гра акторів та діяльність інших театральних діячів є професією, а не просто захопленням, як в аматорському театрі. Перший професійний український театр - Театр корифеїв, заснований в Єлисаветграді М.Кропивницьким у 1882 р.
Реалізм	стиль і метод у мистецтві й літературі <u>другої половини XIX ст.</u> , який прагне до найдокладнішого опису спостережених явищ без їх ідеалізації
Руська бесіда	українське культурно-освітнє товариство Буковини, засноване у 1869 р.
Театр корифеїв	перший професійний український театр, заснований в Єлисаветграді М.Кропивницьким у 1882 р.
Хлопомани	частина українських і польських (з українським корінням) студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури. Очолив гурток хлопоманів В.Антонович. Хлопомани ходили по селах і збирали український фольклор. Поляки зневажливо називали їх хлопами (неосвіченими простолюдинами), звідси і походить назва - хлопомани

ТЕМА 8. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1900 р.	заснування у Харкові першої політичної партії Наддніпрянщини — Революційної української партії (РУП). Того ж року М.Міхновський уклав програму партії «Самостійна Україна», у якій були обґрунтовані права України на самостійність
1900 – 1903 р.	економічна криза, зумовлена перевиробництвом, яка охопила найрозвинутіші галузі промисловості України, зокрема металургійну і кам'яновугільну. Економічна криза сприяла посиленню концентрації виробництва й утворенню монополій
1902 р.	заснування Української народної партії на чолі з М.Міхновським. Єдина політична партія Наддніпрянщини, яка відстоювала ідею цілковитої незалежності України
1904 р	заснування Української соціал-демократичної спілки («Спілки»)
1905-1907 рр.	перша революція в Російській імперії
1905 р.	скасування обмежень української мови внаслідок першої російської революції 1905-1907 рр. заснування Української соціал-демократичної робітничої партії заснування Української демократично-радикальної партії
1905 р., 9 січня	«Кривава неділя» - розстріл царськими військами мирної робітничої демонстрації в Петербурзі (вбито і поранено 5 тис. чол.) – початок революції в Російській імперії
1905 р., червень	повстання моряків на броненосці «Потьомкін» на Чорноморському флоті
1905 р., 17 жовтня	видання російським імператором Миколою II Маніфесту про скликання Державної Думи та надання політичних прав та

	свобод в Російській імперії
1905 р., 18-21 грудня	«Сорочинська трагедія» - жорстоке придушення повстання жителів с. Великі Сорочинці Полтавської губернії російською владою. Письменник В.Короленко відобразив ці події в нарисі «Сорочинська трагедія»
1906 р.	обрання Першої Державної Думи в Росії. Українські політичні партії за виключенням УДРП бойкотували вибори, оскільки виступали за продовження революції до переможного кінця і повалення царизму. Від України було обрано 102 депутата. Українці для захисту своїх інтересів створили в Думі парламентську громаду (42 особи), яку очолив І.Шраг
1906 – 1911 рр.	аграрна реформа в Російській імперії П.Столипіна
1907 р.	обрання Другої Державної Думи в Росії. Українці знову створили власну фракцію (47 депутатів). Українська громада вимагала автономії, запровадження української мови тощо
1907 р., 3 червня	Червневий переворот - розпуск російським імператором Миколою II Другої Державної Думи через звинувачення в підготовці державного перевороту. Був виданий новий виборчий закон, за яким до Думи потрапляли лише ті політичні сили, які підтримували царя. Поразка революції 1905-1907 рр.
1910 р.	міністр внутрішніх справ та голова Ради міністрів Російської імперії П. Століпін підписав циркуляр (Століпінський циркуляр), згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «інородні» (неросійські) товариства та видавництва
1908 р.	заснування громадсько-політичної організації Товариства українських поступовців (ТУП), яке заклиало об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження
1913 р.	Справа Бейліса - судова справа в Києві на звинувачення російськими націоналістами єврея Бейліса у вбивстві 1911 р. 13-річного хлопчика. На захист Бейліса виступили демократичні сили Росії та України. Присяжні виправдали Бейліса

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Антонович Дмитро	український політичний діяч кінця XIX — першої половини XX ст., історик мистецтва і театру, син Володимира Антоновича. Один із засновників та лідер РУП 1900 р.
Меленевський Маркіян	український соціаліст кінця XIX — початку XX ст. У 1904 р. очолив УСДС («Спілку»)
Міхновський Микола	український політичний та громадський діяч кінця XIX — початку XX ст. Автор брошури «Самостійна Україна» 1900 р., один з організаторів українського війська, борець за незалежність. Лідер Української Народної Партії 1902 р. Ідеолог державної самостійності України
Столипін Петро	<i>міністр внутрішніх справ та голова Ради міністрів Російської імперії 1906-1911 рр., автор столипінської аграрної реформи, представник шовіністичних поглядів, захисник російського самодержавства. 1910 р. підписав циркуляр (Столипінський циркуляр), згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «іногородні» (неросійські) товариства та видавництва. Був убитий у Києві 1911 р.</i>
Терещенко Михайло	багатий український підприємець, цукрозаводчик та землевласник кінця XIX — першої половини XX ст. Займав посади міністра фінансів та міністра закордонних справ у Тимчасовому уряді Росії 1917 р.
Чикаленко Євген	Український громадський діяч, меценат кінця XIX — першої половини XX ст. У 1908 р. Активний член УДРП. Був ініціатором заснування Товариства українських поступовців (ТУП)
Шраг Ілля	український громадський та політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Очолював українську парламентську громаду в Першій Державній Думі Росії 1906 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Громадська думка»	перша щоденна українська газета, яка виходила у Києві 1905-1906 рр.
Державна Дума	назва парламенту (законодавчого органу влади) в Російській імперії
Кривава неділя	розстріл царськими військами 9 січня 1905 р. мирної робітничої демонстрації в Петербурзі (вбито і поранено 5 тис. чол.) – початок революції в Російській імперії
Монополія	об'єднання підприємств однієї галузі, яке панує на ринку
Політична реакція	репресивна політика державної влади щодо учасників революції, спрямована на силове зміцнення пануючого режиму
Революція	стрімкі радикальні зміни політичного, економічного та соціального життя суспільства здебільшого насильницьким методом народного повстання
Революційна українська партія (РУП)	перша українська політична партія Наддніпрянщини, яка була заснована в Харкові 1900 р. Лідером партії був Д. Антонович. У 1900 р. М. Міхновський уклав програму партії - «Самостійна Україна», у якій були обґрунтовані права України на самостійність. Незабаром у програмі РУП відбуваються зміни: перехід на засади автономістів, сповідування соціалістичних ідей
Самостійна Україна	видана М. Міхновським у 1900 р. брошура, у якій були обґрунтовані права України на самостійність. Брошура «Самостійна Україна» деякий час була програмним документом РУП
Синдикат	вид монополії. Об'єднання підприємств, які зберігають виробничу самостійність, а для комерційної діяльності створюють спільне підприємство – синдикат
Сорочинська трагедія	жорстоке придушення російською владою у грудні 1905 р. повстання жителів с. Великі Сорочинці Полтавської губернії. Письменник В. Короленко відобразив ці події в нарисі «Сорочинська трагедія»

Столипінська аграрна реформа 1906-1911 рр. у Російській імперії	Суть реформи: - розбивалися селянські общини і земельний наділ переходив до селянина в приватну власність; - земля ставала товаром; - передбачалася ліквідація аграрного перенаселення засобом заохочення переселення селян в східні райони Росії
Столипінський циркуляр	циркуляр 1910 р. П.Столипіна, <i>згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «іногородні» (неросійські) товариства та видавництва</i>
Товариство українських поступовців (ТУП)	таємна надпартійна українська політична організація Наддніпрянщини, яка була заснована в Києві 1908 р. Метою ТУП було об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження. Лідерами ТУП були Є.Чикаленко та М.Грушевський
Українська народна партія (УНП)	політична партія Наддніпрянщини, заснована М.Міхновським у 1902 р., яка відстоювала ідею цілковитої незалежності України
Українська соціал-демократична робітнича партія (УСДРП)	українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була основана 1905 р. з колишньої РУП. Члени партії визнавали марксистську ідеологію. Лідерами УСДРП були В.Винниченко, С.Петлюра, М.Порш
Українська соціал-демократична спілка («Спілка»)	українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була заснована у 1904 р. М.Меленевським. У 1905 р. <i>«Спілка» стає автономною частиною Російської соціал-демократичної робітничої партії</i>
«Хлібороб»	перша україномовна газета Наддніпрянської України, яка виходила друком у 1905 р. у м. Лубнах

ТЕМА 9. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1894 р.	заснування в Галичині перших спортивно-патріотичних організацій «Сокіл» для виховання молоді
1900 р.	заснування патріотичної пожежної молодіжної організації «Січ»
1901 р.	А.Шептицький стає митрополитом Української греко-католицької церкви
1911 р.	створення молодіжної організації «Пласт»

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Боберський Іван	<u>український педагог Галичини першої половини XX ст.</u> , організатор сокільсько-січового руху, автор назви «Пласт», сприяв становленню Пласту 1911 р.
Трильовський Кирило	громадсько-політичний діяч першої половини XX ст. Засновник у 1900 р. <i>патріотичної пожежної молодіжної організації «Січ»</i>
Шептицький Андрей	<u>митрополит</u> Української греко-католицької церкви з 1901 р., громадсько-політичний діяч першої половини XX ст. Виступав проти репресій радянської влади, тому підтримав нацистську окупацію України. Під час німецької окупації захищав євреїв від голокосту. Єврейська громада України визнала митрополита Шептицького Праведником світу

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Сокіл, Січ, Пласт	молодіжні патріотичні спортивні організації Західної України початку XX ст.
--------------------------	---

ТЕМА 10. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1914 р., 1 серпня – 1918 р. 11 листопада	тривалість Першої світової війни
1914 р., 1 серпня	утворення Головної Української Ради
1914 р., 4 серпня	утворення Союзу Визволення України
1914 р., серпень	утворення легіону українських січових стрільців (УСС) у межах австрійської армії
23 серпня – кінець вересня 1914 р.	Галицька битва у ході якої айстро-угорські війська зазнали поразки. Буковина і Галичина окуповані Російською імперією
1914 р., 27-28 вересня	бойове хрещення УСС на Ужоцькому та Верецькому перевалах у Карпатах під час Галицької битви
1915 р., квітень- травень	битва на горі Маківка, «справжнє» бойове хрещення УСС
1915 р., травень	Горлицький прорив російського фронту німецькими та австро-угорськими військами. Росія втратила Буковину, Галичину, Підляшшя, Холмщину, Берестейщину, Західну Волинь
1916 р., 22 травня – початок червня	Брусиловський прорив - наступальна операція російських військ Південно-Західного фронту під командуванням генерала О.Брусилова. У результаті Росія захопила Галичину (без Львова), Північну Буковину, частину Західної Волині тощо
1916 р., серпень	битва на горі Лисоня, поразка і значні втрати УСС

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

--	--

Бобринський Георгій	російський державний діяч, граф, очолив у 1914-1915 рр. Галицько-Буковинське генерал-губернаторство
Брусилов Олександр	російський генерал Першої світової війни. З 1916 р. командувач Південно-Західного фронту. У травні-червні 1916 р. здійснив вдалий наступ Південно-Західного фронту (Брусиловський прорив), застосувавши невідому до того часу форму прориву позиційного фронту, методом одночасного наступу всіх армій фронту
Галущинський Михайло	український громадсько-політичний та військовий діяч кінця XIX – першої половини XX ст. Перший командир УСС
Донцов Дмитро	український громадський і політичний діяч XX ст. Засновник ідеології інтегрального націоналізму. У серпні 1914 р. очолив СВУ
Левицький Кость	Громадський та політичний діяч Галичини кінця <u>XIX</u> - першої половини XX ст. У серні 1914 р. очолив Головну Українську Раду, у 1915 р. – Загальну Українську Раду. З листопада <u>1918</u> р.- голова Державного секретаріату <u>ЗУНР</u>
Штейнгель Федір	український та російський громадсько-політичний діяч кінця XIX – першої половини XX ст. З 1915 р. очолив Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського союзу земств і міст